Министерство науки и высшего образования Российской Федерации
ФГБОУ ВО «Уфимский университет науки и технологий»
Сибайский институт (филиал) УУНиТ
Педагогический факультет

УТВЕРЖДАЮ:
Декан / Л.Р. Файзуллина
(подпись, инициалы, фамилия)
«20» июня 2025 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ

БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК

(наименование дисциплины)

ОПОП ВО **29.03.04 Технология художественной обработки материалов**
шифр и наименование направления подготовки (специальности)

направленность (профиль, специализация)
наименование направленности (профиля, специализации)

форма обучения **очная**
(очная, очно-заочная, заочная)

Сибай – 2025

Рабочая программа составлена на основании учебного плана основной профессиональной образовательной программы 44.03.05 Педагогическое образование

(с двумя профилями подготовки), направленность (профиль, специализация) Иностранный язык. Образование в области родного языка и литературы, одобренного ученым советом СИ (филиала) УУНиТ (протокол №8 от 19.03.2025) и утвержденного директором 19.03.2025.

Заведующий кафедрой русской, башкирской и Зарубежной филологии *(наименование кафедры разработчика программы)*	___________ *(подпись)*	/Нургалина Х.Б. (Ф.И.О.)
Разработчик программы	*(подпись)*	/ Сулейманова Л.Р. (Ф.И.О.)
Руководитель образовательной программы	___________ *(подпись)*	/Куваева М.М. (Ф.И.О.)

1. Цель дисциплины. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения основной профессиональной образовательной программы

1.1 Цель дисциплины

Цель дисциплины «Башкирский язык» заключается в формировании и развитии у студентов основ языковой, коммуникативной (речевой) и общекультурной компетенции – с акцентом на коммуникативную компетенцию; также овладение иноязычными студентами башкирским языком на уровне бытового общения; письменная и устная коммуникация на государственном языке.

К задачам дисциплины «Башкирский язык» относятся:

- развитие умений обучающихся использовать средства башкирского языка в устном и письменном общении;
- формирование умений и навыков связного изложения мыслей в устной и письменной форме на башкирском языке;
- повышение уровня практического владения современным башкирским литературным языком в разных сферах его функционирования (иноязычными судентами – в социально-бытовой сфере общения);
- обогащение словарного запаса (пополнение его новыми словами, уточнение значений и сферы употребления известных слов);
- расширение общегуманитарного кругозора, опирающегося на владение богатым коммуникативным, познавательным и эстетическим потенциалом башкирского языка;
- изучение качеств хорошей речи как показателя интеллектуального и духовного богатства человека, проявления его общественной культуры;
- обучение этике речевого общения и усвоение этикетных формул речи;
- участие в диалогических и полилогических ситуациях общения, установление речевого контакта, обмен информацией с другими членами языкового коллектива, связанными с говорящим различными социальными отношениями.
- обучение иноязычных студентов чтению специальных текстов на башкирском языке и умению извлекать и фиксировать полученную из иноязычного текста информацию;
- формирование навыков общения на башкирском языке в рамках тематики, связанной с математическим образованием в Республике Башкортостан;
- обучение студентов основным принципам самостоятельной работы.

Дисциплина «**Башкирский язык**» относится к обязательной части учебного плана данного направления подготовки. Дисциплина изучается на 3 курсе в 1,2 семестре очной формы обучения.

1.2 Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения основной профессиональной образовательной программы

Таблица 1. – Результаты обучения по дисциплине

Планируемые результаты освоения основной профессиональной образовательной программы (компетенции, закрепленные за дисциплиной)		*Код и наименование индикатора достижения компетенции, закрепленного за дисциплиной*
код компетенции	*наименование компетенции*	
УК-4	Способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых)	УК 4.1. Знает: основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии
		УК 4.2. Умеет: воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и

Планируемые результаты освоения основной профессиональной образовательной программы (компетенции, закрепленные за дисциплиной)		*Код и наименование индикатора достижения компетенции, закрепленного за дисциплиной*
код компетенции	*наименование компетенции*	
	языке(ах).	иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи
		УК 4.3. Владеет: системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки

2. Структура и трудоемкость дисциплины

Общая трудоемкость (объем) дисциплины составляет **3** зачетные единицы (з.е.), **108** академических часов.

Таблица 2 – Объем дисциплины, 1 семестр

Виды учебной работы	Всего, часов	Количество часов в семестре
Общая трудоемкость дисциплины	36	36
Контактная работа обучающихся с преподавателем по видам учебных занятий (всего)	18	18
в том числе:	36	36
лекции	-	-
лабораторные занятия	-	-
практические занятия	18	18
Другие виды работ в соответствии с УП: - эссе - контрольная работа - и др.	-	-
Самостоятельная работа обучающихся (всего)	18	18
Контактная работа по промежуточной аттестации	-	-
в том числе:	-	-
зачет	-	-
зачет с оценкой	-	-
курсовая работа (проект)	-	-
экзамен	-	-

Таблица 3 – Объем дисциплины, 2 семестр

Виды учебной работы	Всего, часов	Количество часов в семестре
Общая трудоемкость дисциплины	72	72
Контактная работа обучающихся с преподавателем по	36,2	36,2

Виды учебной работы	Всего, часов	Количество часов в семестре
видам учебных занятий (всего)		
в том числе:	36,2	36,2
лекции	-	-
лабораторные занятия	-	-
практические занятия	36	36
Другие виды работ в соответствии с УП: - эссе - контрольная работа - и др.	-	-
Самостоятельная работа обучающихся (всего)	35,8	35,8
Контактная работа по промежуточной аттестации	0,2	0,2
в том числе:	-	-
зачет	-	-
зачет с оценкой	-	-
курсовая работа (проект)	-	-
экзамен	-	-

3. Содержание дисциплины

Таблица 4 – Содержание дисциплины

№ п/п	Наименование тем и их содержание	Форма изучения материала / Кол. часов						Основная и дополнительная литература, рекомендуемая студентам (номера из списка)	Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		всего	**лк**	**пз**	**фф кр**	**срс**	**контроль**			
	I семестр	**36**	**-**	**18**		**18**				
1.	Инеш. Тел һәм уның функциялары. Башҡорт теле, төрки телдәр ғаиләһендә уның урыны. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле. Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ауыл, тыуған ҡала тураһында әңгәмәләшеү. Башҡортостан. Сибай ҡалаһы. Ш. Сибаевтың тормош юлы һәм ижады.	**3**		**1**		**2**		1, 2, 6-9 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 1**	*– Чтение* *–Пересказ* *– Составление диалога* *– Составление рассказа* *–Беседа* *–Сообщение* *–Проблемное обсуждение* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
2.	Графика һәм алфавит. Башҡорт графикаһының үҙенсәлектәре һәм ҡыҫҡаса тарихы Р.Ғарипов. Тормош юлы һәм ижады. “Туған тел”	**3**		**1**		**2**		1, 2, 6-9 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система	**№ 2**	*– Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос*

	шиғырына дөйөм анализ. Яттан һөйләү.							«Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		*–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
3.	Фонетика. Телмәр өндәре. Телмәр органдары һәм өндәр артикуляцияһы. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр. Һ.Дәүләтшина. Тормош юлы һәм ижады. “Ырғыҙ” романынан өҙөк уҡыу, анализлау З.Биишева. Тормош юлы һәм ижады.Шиғырҙары, әҫәрҙәренә байҡау, анализ яһау.	**3**		**1**		**2**		1, 2, 6-9 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 3**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
4.	Башҡорт теленең һуҙынҡы өндәр системаһы. З.Биишева. Тормош юлы һәм ижады.Шиғырҙары, әҫәрҙәренә байҡау, анализ яһау.	**2**		**1**		**1**		1-2, 5-6 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 4**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
5.	Башҡорт теленең тартынҡы өндәр системаһы. Ш.Бабич. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡортостан-гөлбостан”, “Халҡым өсөн” шиғырҙары менән танышыу	**2**		**1**		**1**		1-2, 4-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 5**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
6.	Сингармонизм законы һәм башҡорт телендә уның үҙенсәлектәре М.Буранғолов. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡорт туйы” әҫәре менән танышыу, анализлау.	**2**		**1**		**1**		1-2, 4, 6 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная	**№ 6**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*

								библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		
7.	Орфоэпия. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең орфоэпик нормалары. Башҡорт халыҡ ижады. "Урал батыр" ҡобайыры тураһында сығыштар әҙерләү. Түңәрәк өҫтәл ойоштороп әңгәмәләшеү.	**2**		**1**		**1**		1, 2, 4, 6 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 7**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
8.	Морфология. Һүҙ төркөмдәре. Һүҙҙәрҙе һүҙ төркөмдәренә бүлеү принциптары. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары. Р.Бикбаев. Тормош юлы һәм ижады. "Халҡыма хат", "Һыуһаным, һыуҙар бирегеҙ!" әҫәрҙәренән өҙөк ятлау, анализлау.	**2**		**1**		**1**		1-2, 6 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 8**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
9.	Исем. С.Юлаев – башҡорт халҡының милли геройы. Тормош юлы һәм ижады .	**2**		**1**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 9**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
10.	Сифат К.Арҫлановтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.	**2**		**1**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/	**№ 10**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*

								4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		
11.	Һан. М.Аҡмулла, М.Өмөтбаев тураһында белешмә биреү. Мәғрифәтселек эштәрен өйрәнеү.	**2**		**1**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 11**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
12.	Алмаш. З.Вәлидиҙең башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.	**2**		**1**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 12**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
13.	Ҡылым. Муса Мортазиндың башҡорт халҡы өсөн көрәше.	**3**		**2**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 13**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
14.	Рәүеш. Билдәле башҡорт шәхестәре (милли геройҙар, батырҙар, мәҫәлән, Мораҙым хан, Ҡараһаҡал, Алдар батыр; билдәле сәсәндәр һ.б.) И.Тасимовтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.	**3**		**2**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 14**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Защита реферата, презентация* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения* *- Тестирование*

15.	Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары. Башҡорт халҡы тарихында М.Шайморатов, Т.Күсимов.	**3**		**2**		**1**		1-3, 6-7 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 15**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Защита реферата, презентация* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
	II семестр	**72**		**36**	**0,2**	**35,8**				
16.	Лексикология. Һүҙ – төп лексик берәмек. Лексик мәғәнә төрҙәре. Күпмәғәнәлелек. М.Кәрим. Тормош юлы һәм ижады. Бер проза әҫәрен анализлау. Һайланған шиғирҙы яттан һөйләү	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 16**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
17.	Омонимдар. Билдәле башҡорт шәхестәре (башҡорт халыҡ яҙыусылары һәм шағирҙары). Тел тураһынада инша йәки эссе.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 17**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения* *-Написание сочинения или эссе*
18.	Синонимдар. Башҡорт тарихы. Тамырыңды беләһеңме? Шәжәрә. (Үҙ шәжәрәнде төҙөү) .	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 18**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
19.	Антонимдар. Фольклор. Замана ҡобайыры. Солтангәрәева Р.Ә.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» -	**№ 19**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное*

	ижады менән танышыу.						https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		*обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
20.	Килеп сығышы яғынан хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы. Боронғо йолалар. Уларҙың бөгөнгө көндә ҡулланылышы. Йола төрҙәре.	**4**		**2**		**2**	**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 20**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
21.	Ҡулланылыу сфераһы буйынса башҡорт теленең лексикаһы. Башҡорт байрамдары.	**4**		**2**		**2**	**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 21**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
22.	Хәҙерге башҡорт теле лексикаһының актив һәм пассив ҡатламдары. Ырым-ышаныуҙар.	**4**		**2**		**2**	**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 22**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
23.	Күнегеүҙәр. Халыҡ медицинаһы. Шифалы үләндәр, үҫемлектәр файҙаһы тураһында әңгәмәләшеү.	**4**		**2**		**2**	**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» -	**№ 23**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения*

								https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		*– Артикуляционные упражнения*
24.	Стилистик һәм эмоциональ-экспрессив күҙлектән башҡорт теленең лексикаһы. Хәҙерге башҡорт мәҙәниәте. Милли музыка ҡоралдары. (Ш.Бабич “Курайҡайға” шиғыры, “Ҡуңыр буға” эпосы, “Ҡурай” әкиәте менән танышыу.)	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 24**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
25.	<u>Фразеология.</u> Фразеологик берәмектәр, уларҙың мәғәнәүи һәм структур үҙенсәлектәре. Композиторҙар (Н.Сабитов, Х.Әхмәтов, З.Исмәғилев һ.б.).	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 25**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
26.	Үҙ-ара антоним һәм синоним фразеологизмдар. Музыканттар (билдәле ҡурайсылар, ҡумыҙсылар, думбырасылар; ансамблдәр).	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 26**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
27.	<u>Оррфография</u>. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфографик принциптары һәм нормалары. Бейеү сәнғәте. Р.Нуриев. Күренекле бейеүселәр. Бейеү коллективтары.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 27**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*

28.	Морфемика һәм һүҙьяһалыш. Һүҙҙең морфематик төҙөлөшө. Морфема. Тамыр һәм аффикстар. Театр сәнғәте. Театрҙар. Артистар.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 28**	- *Чтение, пересказ* – *Составление диалога, рассказа* –*Беседа, проблемное обсуждение* –*Сообщение, доклад* –*Устный опрос* –*Практические упражнения* – *Артикуляционные упражнения*
29.	Аффикстарҙың төрҙәре. Кино сәнғәте.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 29**	- *Чтение, пересказ* – *Составление диалога, рассказа* –*Беседа, проблемное обсуждение* –*Сообщение, доклад* –*Устный опрос* –*Практические упражнения* – *Артикуляционные упражнения*
30.	Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары. Һынлы сәнғәт. Ҡ.Дәүләткилдиев ижады. Фотоматериал туплау.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 30**	- *Чтение, пересказ* – *Составление диалога, рассказа* –*Беседа, проблемное обсуждение* –*Сообщение, доклад* –*Устный опрос* –*Практические упражнения* – *Артикуляционные упражнения*
31.	Синтаксис. Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары. Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре. Башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыу. Легендалар. Танылған йырсылар тураһында әңгәмәләшеү.	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 31**	- *Чтение, пересказ* – *Составление диалога, рассказа* –*Беседа, проблемное обсуждение* –*Сообщение, доклад* –*Устный опрос* –*Практические упражнения* – *Артикуляционные упражнения*
32.	Һөйләм. Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре. Һөйләмдәрҙең структур-	**4**		**2**		**2**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/	**№ 32**	- *Чтение, пересказ* – *Составление диалога, рассказа* –*Беседа, проблемное обсуждение*

	семантик типтары. Башҡортостандың арҙаҡлы шәхестәре (күренекле шәхестәр тураһында түңәрәк өҫтәл ойоштороу.)							2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ		*–Сообщение, доклад* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения*
33.	Текст, уның төрҙәре. Башҡорт милли аш-һыуҙары тураһында сығыштар әҙерләү.	**3,8**		**2**		**1,8**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 33**	*- Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *-Защита реферата, презентация* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *-Тестирование*
34.	Йомҡаҡлау.Башҡорт халҡының мәҙәниәте (тел, сәнғәт, аш-һыу, йолалар) тураһында сығыштар әҙерләү.	**2,2**		**1**	**0,2**	**1**		**1-3, 5-9** 1.Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/ 2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/ 3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/ 4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ	**№ 34**	*Чтение, пересказ* *– Составление диалога, рассказа* *–Беседа, проблемное обсуждение* *–Сообщение, доклад* *-Защита реферата, презентация* *–Устный опрос* *–Практические упражнения* *– Артикуляционные упражнения* *-Тестирование*
	Зачет						+			
	Итого	**108**		**54**	**0,2**	**53,8**				

АННОТИРОВАННОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ

Место и роль башкирского языка в функциональной парадигме современного гуманитарного знания. Современный башкирский язык среди других языков мира, его происхождение, генетические связи и типологические и лингвокультурные особенности. Функции современного башкирского языка в мировой языковой ситуации и современной коммуникативной практике.

Особенности фонологической системы современного башкирского языка.

Лексическая и лексико-фразеологическая система современного башкирского языка.

Современная лексикографическая практика, основные базы корпусов для хранения и обработки текстов и лингвистических данных о специфике конкретного языка.

Система словообразования современного башкирского языка.

Теоретическая грамматика: морфология современного башкирского языка, синтаксис основного языка.

Основные принципы и тенденции развития графики, орфографии и пунктуации современного башкирского языка.

ТЕМЫ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ
ГРАММАТИКА

1. Инеш. Тел һәм уның функциялары. Башҡорт теле, төрки телдәр ғаиләһендә уның урыны. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле.
2. Графика һәм алфавит. Башҡорт графикаһының үҙенсәлектәре һәм ҡыҫҡаса тарихы
3. Фонетика. Телмәр өндәре. Телмәр органдары һәм өндәр артикуляцияһы. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр.
4. Башҡорт теленең һуҙынҡы өндәр системаһы.
5. Башҡорт теленең тартынҡы өндәр системаһы.
6. Сингармонизм законы һәм башҡорт телендә уның үҙенсәлектәре
7. Орфоэпия. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең орфоэпик нормалары.
8. Морфология. Һүҙ төркөмдәре. Һүҙҙәрҙе һүҙ төркөмдәренә бүлеү принциптары. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары.
9. Исем.
10. Сифат
11. Һан.
12. Алмаш.
13. Ҡылым.
14. Рәүеш.
15. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары.
16. Лексикология. Һүҙ – төп лексик берәмек. Лексик мәғәнә төрҙәре. Күпмәғәнәлелек.
17. Омонимдар.
18. Синонимдар.
19. Антонимдар.
20. Килеп сығышы яғынан хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы.
21. Ҡулланылыу сфераһы буйынса башҡорт теленең лексикаһы.
22. Хәҙерге башҡорт теле лексикаһының актив һәм пассив ҡатламдары.
23. Стилистик һәм эмоциональ-экспрессив күҙлектән башҡорт теленең лексикаһы.
24. Фразеология. Фразеологик берәмектәр, уларҙың мәғәнәүи һәм структур үҙенсәлектәре.
25. Үҙ-ара антоним һәм синоним фразеологизмдар.
26. Орфография. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфографик принциптары һәм нормалары.
27. Морфемика һәм һүҙьяһалыш. Һүҙҙең морфематик төҙөлөшө. Морфема. Тамыр һәм аффикстар.
28. Аффикстарҙың төрҙәре.
29. Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары
30. Синтаксис. Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары. Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре.
31. Һөйләм. Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре.
32. Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары.
33. Текст, уның төрҙәре.
34. Йомҡаҡлау.

РАЗВИТИЕ РЕЧИ

1. Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ауыл, тыуған ҡала тураһында әңгәмәләшеү. Башҡортостан. Сибай ҡалаһы. Ш. Сибаевтың тормош юлы һәм ижады.
1. Р.Ғарипов. Тормош юлы һәм ижады. “Туған тел” шиғырына дөйөм анализ. Яттан һөйләү.
2. Һ.Дәүләтшина. Тормош юлы һәм ижады. “Ырғыҙ” романынан өҙөк уҡыу, анализлау.
2. З.Биишева. Тормош юлы һәм ижады.Шиғырҙары, әҫәрҙәренә байҡау, анализ яһау.

3. Ш.Бабич. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡортостан-гөлбостан”, “Халҡым өсөн” шиғырҙары менән танышыу

4. М.Буранғолов. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡорт туйы” әҫәре менән танышыу, анализлау.

5. Башҡорт халыҡ ижады. “Урал батыр” ҡобайыры тураһында сығыштар әҙерләү. Түңәрәк өҫтәл ойоштороп әңгәмәләшеү.

6. Р.Бикбаев. Тормош юлы һәм ижады. “Халҡыма хат”, “Һыуһаным, һыуҙар бирегеҙ!” әҫәрҙәренән өҙөк ятлау, анализлау.

7. С.Юлаев – башҡорт халҡының милли геройы. Тормош юлы һәм ижады.

8. К.Арҫлановтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

9. М.Аҡмулла, М.Өмөтбаев тураһында белешмә биреү. Мәғрифәтселек эштәрен өйрәнеү.

10. З.Вәлидиҙең башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

11. Муса Мортазиндың башҡорт халҡы өсөн көрәше.

12. Билдәле башҡорт шәхестәре (милли геройҙар, батырҙар, мәҫәлән, Мораҙым хан, Ҡараһаҡал, Алдар батыр; билдәле сәсәндәр һ.б.) И.Тасимовтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

13. Башҡорт халҡы тарихында М.Шайморатов, Т.Күсимов.

14. .Кәрим. Тормош юлы һәм ижады. Бер проза әҫәрен анализлау. Һайланған шиғирҙы яттан һөйләү.

15. Билдәле башҡорт шәхестәре (башҡорт халыҡ яҙыусылары һәм шағирҙары). Тел тураһынада инша.

16. Башҡорт тарихы. Тамырыңды беләһеңме? Шәжәрә. (Үҙ шәжәрәңде төҙөү) .

17. Фольклор. Замана ҡобайыры. Солтангәрәева Р.Ә. ижады менән танышыу.

18. Боронғо йолалар. Уларҙың бөгөнгө көндә ҡулланылышы. Йола төрҙәре.

19. Башҡорт байрамдары.

20. Ырым-ышаныуҙар.

21. Халыҡ медицинаһы. Шифалы үләндәр, үҫемлектәр файҙаһы тураһында әңгәмәләшеү.

22. Хәҙерге башҡорт мәҙәниәте. Милли музыка ҡоралдары. (Ш.Бабич “Ҡурайҡайға” шиғыры, “Ҡуңыр буға” эпосы, “Ҡурай” әкиәте менән танышыу.)

23. Композиторҙар (Н.Сабитов, Х.Әхмәтов, З.Исмәкилев һ.б.).

24. Музыканттар (билдәле ҡурайсылар, ҡумыҙсылар, думбырасылар; ансамблдәр).

25. Бейеү сәнғәте. Р.Нуриев. Күренекле бейеүселәр. Бейеү коллективтары.

26. Театр сәнғәте. Театрҙар. Артистар.

27. Кино сәнғәте.

28. Һынлы сәнғәт. Ҡ.Дәүләткилдиев ижады. Фотоматериал туплау.

29. Башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыу. Легендалар. Танылған йырсылар тураһында әңгәмәләшеү.

30. Башҡортостандың арҙаҡлы шәхестәре (күренекле шәхестәр тураһында түңәрәк өҫтәл ойоштороу.)

31. Башҡорт милли аш-һыуҙары тураһында сығыштар әҙерләү.

32. Башҡорт халҡының мәҙәниәте (тел, сәнғәт, аш-һыу, йолалар) тураһында сығыштар әҙерләү.

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ТЕКУЩЕГО КОНТРОЛЯ

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

ПРАКТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

ЛЕКСИК АНАЛИЗ

Лексик анализдың ике төрөн айыралар: һүҙгә лексик анализ һәм текстка лексик анализ.

Һүҙгә лексик анализ – һүҙгә характеристика ул. Унда һүҙҙең лексик мәғәнәһе, ҡулланыу үҙенсәлектәре һәм сығышы билдәләнә.

Һүҙгә лексик анализ яһау тәртибе[1]

1. Һүҙҙең ошо һөйләмдәге *лексик мәғәнәһен* билдәләп, уның *бер мәғәнәлеме,* әллә *күп мәғәнәлеме* икәнен асыҡларға. Әгәр һүҙ күп мәғәнәле булһа, уның бер нисә мәғәнәһенә һүҙбәйләнеш йәки һөйләм эсендә миҫал килтерергә.

2. Һүҙ *тура мәғәнәлә,* әллә *күсмә мәғәнәлә* ҡулланылғанмы?

3. Һүҙҙең *омонимы* бармы, юҡмы, булһа, уның тибын (лексик омоним, лексик-грамматик омоним, омофон, омограф) билдәләргә. Уларҙың мәғәнәләрен асыҡлап, һүҙбәйләнеш йәки һөйләм эсендә миҫалдар килтерегә.

4. Һүҙҙең *синонимы* булыу-булмауҙы асыҡларға, синонимы булһа, уларҙы күрһәтергә.

5. Һүҙҙең *антонимы* булыу-булмауҙы билдәләргә. Әгәр булһа, антоним иштәргә миҫалдар килтерергә.

6. Һүҙгә *килеп сығышы яғынан* характеристика бирергә. Уның төп башҡорт һүҙеме, әллә үҙләштерелгән һүҙме икәнен билдәләп, үҙләштерелгән булһа, ҡайһы телдән үҙләштерелеүен асыҡларға.

7. Һүҙгә *актив һәм пассив ҡулланылыш күҙлегенән* характеристика бирергә. Әгәр һүҙ иҫкергән булһа, уның тарихи һүҙме (историзм), әллә архаизммы икәнен, яңы һүҙ булһа, ҡайһы осор неологизмы булыуын билдәләргә.

8. Һүҙгә *ҡулланылыш сфераһы күҙлегенән* характеристика бирергә: дөйөм ҡулланылышлы һәм ҡулланылышы тар лексика. Әгәр һүҙ тар ҡулланылышлы булһа, уның ҡайҙа ҡарағанын асыҡларға (диалект лексикаһынамы, профессиональ-терминологик лексикағамы, әллә жаргон һәм арго лексикаһынамы).

9. Һүҙҙең ниндәй *стилистик ҡатламға* ҡарауын билдәләргә (битараф лексикағамы, йәнле һөйләү телмәре лексикаһынамы, әллә яҙыу телмәре (китап) лексикаһынамы). Әгәр һүҙ китап лексикаһына ҡараһа, уның төрөн асыҡларға (фәнни, рәсми, публицистик).

10. Был һүҙ менән *фразеологик берәмектәрҙең* булыу-булмауын әйтергә. Булһа, миҫалдар килтерергә.

Иҫкәрмәләр:

1. Һүҙгә лексик анализ телдән дә, яҙма рәүештә лә булырға мөмкин.
2. Һүҙгә характеристика бәйләнешле текст рәүешендә булырға тейеш.
3. Анализлана торған һүҙ башланғыс формала алына.
4. Анализда аңлатмалы һүҙлек файҙаланырға мөмкин.

Һүҙгә лексик анализ яһау өлгөләре (яҡынса)

Байрас, ***аяғын*** *ярҙан һалындырып, аръяҡҡа ҡарап ултырып алған да ярһып-ярһып гармун һыҙҙыра, ә уйсан ҡараштары ҡайҙалыр алыҫҡа, билдәһеҙ нөктәгә төбәлгән…* (З. Биишева.)

Аяк – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *кешенең атлап йөрөү өсөн хеҙмәт итә торған ағзаһын* аңлата, исем. Уның *ултыртмалы нәмәләрҙең аҫтағы терәген* белдергән күсмә мәғәнәһе лә бар: *өҫтәл аяғы, ултырғыс аяғы, шкаф аяғы.* Тура мәғәнәлә ҡулланылған. Был һүҙҙең һауыт төрөн белдергән *аяҡ* тигән лексик омонимы бар: *аяҡ менән аш килтереү, аяҡҡа аш һалыу.* Синонимы – *бот* (айырым осраҡтарҙа). Төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы һүҙ, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ төрлө фразеологик берәмектәр составына инә. Мәҫәлән: *аяҡ аҫтында, аяҡ ергә теймәү, аяҡ тартмау, аяҡҡа баҫыу, аяҡтан йығыу.*

Уң яғында *– муйыл тәлгәштәре,*
Һул яғыңдан ***тиреп ал*** *сейә.*
Нигмәттәрен *йыйып, рәхмәт уҡып,*
Егәрлеләр ергә ***баш*** *эйә.* (Б. Рафиков.)

[1] Анализ тәртибен төҙөгәндә М.Х.Әхтәмовтың "Хәҙерге башҡорт теле. Лексикология, фразеология, лексикография" (Өфө, 2002, 169-173-се биттәр) китабы ҡулланылды.

Уң – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *һулға ҡаршы яҡты* белдерә, сифат. Уның башҡа (күсмә) мәғәнәләре: а) тауар йәки кәйемдең *тышҡы, өҫкө яғы: күлдәктең уң яғы*; б) *сәйәси һәм ижтимағи тормоштағы алдынғы, прогрессив йүнәлештәргә ҡаршы, консерватив, реакцион: уң партия.* Тура мәғәнәлә ҡулланылған. Был һүҙҙең *эштә, тормоштағы яҡшы, теләккә ярашлы һөҙөмтәле* тигән мәғәнәле лексик-грамматик омонимы бар: *эшегеҙ уң булһын!* Был сифат *төҫ уңыу* (*төҫ юғалтыу)* тигәндәге *уңыу* ҡылымының тамырына ла *(уң-)* лексик-грамматик омоним булып тора: *күлдәк уңыу.* Синонимы юҡ. Был һүҙ ошо үк шиғыр юлдарында *һул* һүҙенә антоним иҫәпләнә. Төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы һүҙ, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ менән *уң булһын!* тигән фразеологик берәмек бар: *Юлығыҙ уң булһын!*

Яҡ – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *билдәле бер йүнәлеш, тараф һәм шул тарафтағы урынды* белдерә. Уның башҡа мәғәнәләре: а) *йорт-ҡоролманың бер өлөшө, бүлеге: өйҙөң түр яғы; б) әйберҙең ҡайһылыр тарафтағы йөҙө, урыны: бүрәнәнең баш яғы, ҡулдың һырт яғы.* Был һүҙ *ут тоҡандырыу* һәм *һөртөү* мәғәнәле үҙ-ара лексик омонимдар булған *яғыу* һәм *яғыу* ҡылымдарының тамырҙарына *(яҡ - яҡ)* лексик-грамматик омоним була: *ут яҡ; май яҡ.* Синонимы – *тараф: шул яҡта – шул тарафта.* Антонимы юҡ. Төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы һүҙ, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ менән фразеологик берәмектәр ҙә осрай: *арты яҡтағы ер.*

Тир (тиреү) – күп мәғәнәле һүҙ: 1. *үҫеп ултырған емеш-еләкте сүпләп йыйыу;* 2. *тәртип менән бер-берәһенән тотаҡкан нәмәләрҙе тарҡатыу.* Был һүҙ *тир (пот)* исеменә лексик-грамматик омоним була: *еләк тир; тир сығыу.* Тексҭа бирелгән мәғәнәһенә синонимы: (емеш) *йыйыу,* антонимы юҡ. Сығышы буйынса төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы һүҙ, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ менән фразеологик берәмек осрамай.

Ал – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *ҡул менән үҙеңә ҡабул итеүҙе* белдерә, ҡылым *(алыу).* Тура мәғәнәлә ҡулланылған. Уның башҡа мәғәнәләре: а) *үҙенә тәғәйенләнгәнде, ебәрелгәнде ҡабул итеү: отпуск алыу; хәбәр алыу;* б) *билдәле бер мәғәнәлә уй-күңелгә ҡабул итеү: ғәйепкә алыу; уйынға алыу;* в) *үҙ яуаплығыңа, үҙ өҫтөңә ҡабул итеү: бурыс алыу; йөкләмә алыу* һ.б. Был һүҙ ниҙең дә булһа йөҙө *ҡараған яғын* аңлатыусы *ал* исеменә һәм *ал* сифатына лексик-грамматик омоним була: *ал менән боролоу, ал-ял, ишек алды; ал байраҡ, ал яулыҡ.* Синонимы юҡ. Был ҡылымдын *бир (еү), һал (ыу), һат (ыу)* тигән антонимдары бар: *аҡса ал – аҡса бир; иҙәндән ал – иҙәнгә һал; ит ал – ит һат.* Төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы, стилистик яҡтан битараф. Был ҡылым менән фразеологик берәмек тә осрай *(алып барыу): көрәш алып барыу, һүҙ алып барыу.*

Нигмәт – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *мул тормошто тәшкил иткән нәмәләр; байлыҡты белдерә,* исем. Тура мәғәнәлә ҡулланылған. Был һүҙҙең *аҙыҡ, ашамлыҡ* мәғәнәһе лә бар. Ир-ат исеме булып йөрөгән *Нигмәт* һүҙе менән омофон төҙөй. *Байлыҡ, аҙыҡ, ашамлыҡ* мәғәнәле синонимдары бар. Антонимы юҡ. Ғәрәп теленән үҙләштерелгән, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ менән фразеологик берәмек осрамай.

Баш – күп мәғәнәле һүҙ. Төп мәғәнәһендә *кәүҙә өлөшөн* белдерә, исем. Тура мәғәнәлә ҡулланылған. Уның башҡа мәғәнәләре: а) *аҡыл, зиһен: аҡыллы баш;* б) *ниҙеңдер өҫкө осо: ағас башы, таяҡ башы;* в) *ниҙеңдер башланған урыны: йылға башы.* Синонимы юҡ. Был мәғәнәһенә антонимы ла юҡ. Төп башҡорт һүҙе, актив лексикаға ҡарай, киң ҡулланылышлы, стилистик яҡтан битараф. Был һүҙ менән байтаҡ фразеологик берәмектәр осрай: *баш ватыу, баш китеү, баш күтәреү, баш ҡалҡытыу* һ.б. Бирелгән текста *баш эйеү* фразеологизмы составында ҡулланылған.

Тексҡа лексик анализ яһау өсөн яҡынса план

1. Был текст ниндәй телмәр стиленә ҡарай?
2. Ошо телмәр стилен характерлаусы стилистик биҙәкле лексик берәмектәрҙе – терминдарҙы, эмоциональ-экспрессив мәғәнәле поэтик лексиканы, ябай телмәргә ҡараған лексиканы һәм

фразеологизмдарҙы, диалектизмдарҙы, профессионализмдарҙы, жаргондарҙы, арготизмдарҙы табырға.

3. Стилистик битараф һүҙҙәрҙе күрһәтергә.

4. Тексҭа ҡулланылған метафораларҙы, метонимияларҙы, синекдохаларҙы (күп мәғәнәлелек төрҙәрен) билдәләргә.

5. Текст эсендә ҡулланылған омонимдар, синонимдар, антонимдарҙы күрһәтергә.

6. Архаизмдарҙы, тарихи һүҙҙәрҙе (историзмдарҙы), неолгизмдарҙы табырға.

7. Фразеологизмдарҙы күрһәтергә, уларҙың төрөн билдәләргә.

Текстҡа лексик анализ яһау өлгөләре (яҡынса)

Улар менән мосолмандарса иҫәнләште лә, Муса ҡатынына йомош ҡушты.

– Бисәкәй, ҡунаҡтарға сәйең юҡмы?

Ҡунаҡтар сәй эсеүҙән баш тарттылар.

– Зинһар, мәшәҡәтләнмәгеҙ. Сәй эсергә беҙҙең ваҡытыбыҙ тығыҙ, анһыҙ ҙа оҙаҡ ултырырға тура килде. Беҙгә бер мәсьәләне асыҡларға кәрәк ине, поручик Мортазин әфәнде. (Я. Хамматов.)

1. Был текст матур әҙәбиәт стиленә ҡарай. Был стилдә бөтә башҡа стилдәрҙең үҙенсәлектәре лә сағылыш таба.

2. Китап стиленә хас һүҙҙәр: *зинһар, мәшәҡәтләнеү, әфәнде, мәсьәлә.* Тексҭа һөйләү телмәренә хас һүҙҙәр бар: *бисәкәй, анһыҙ (унһыҙ).*

3. Стилистик битараф һүҙҙәр: *ул, мосолман, иҫәнләшеү, ҡатын, йомош, ҡушыу, ҡунаҡ, сәй, юҡ, ваҡыт, беҙ, оҙаҡ* һ.б.

4. Тексҭа полисемия төрҙәре сағылыш тапмаған.

5. Омонимдар, синонимдар, антонимдар ҡулланылмаған.

6. Тексҭа иҫкергән һүҙҙәр осрай:

архаизм: *әфәнде – синфи йәмғиәттәге өҫтөн ҡатлам кешеһе һәм шундай кешегә ололап өндәшеү һүҙе;*

тарихи һүҙ: *поручик – революцияға тиклемге армияла подпоручиктан юғары баҫҡыстағы офицер дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше.*

7. *Баш тартыу – фразеологик берлек* (фразеологическое единство). Дөйөм мәғәнә дәлилләнгән, ул үҙен төҙөүсе һүҙҙәрҙең күсмә мәғәнәһенән сығып аңлатыла.

Текстарҙа осраған фразеологизмдарға түбәндәгесә характеристика бирергә:

Елкәһе соҡор – фразеологизмдың дөйөм мәғәнәһе менән уны төҙөүсе һүҙҙәрҙең мәғәнәләре араһында бер ниндәй ҙә бәйләнеш булмағанлыҡтан *фразеологик берекмә* (фразеологическое сращение) иҫәпләнә.

Билбау аҫты бушау – фразеологик берлек (фразеологическое единство). Дөйөм мәғәнә дәлилләнгән. Берәмек образлы булыуы менән характерлы (бөтә һүҙҙәр ҙә күсмә мәғәнәлә ҡулланылған).

Кире ҡағыу – фразеологик ҡушылма (фразеологическое сочетание). Беренсе һүҙ *(кире)* тура мәғәнәлә ҡулланылған. Икенсеһенең (*ҡағыу* һүҙенең) мәғәнәһе фразеологик яҡтан бәйле. Уның тура мәғәнәһе: *һуғыу, этәреү.*

◆ Практик эштәр өсөн күнегеүҙәр

✍ **1-се күнегеү.** Бирелгән һүҙҙәргә лексик анализ яһағыҙ.

1. *Заманалар булған элгәре,*
*Булған илдең **батыр** улдары.*
Баш етмәҫлек эштәр эшләгәндәр –
*Бөтә **ғаләм** белгән уларҙы.*

(С. Юлаев.)

2. *Аҡмағандай **кире** Ағиҙелкәй,*
Сүкмәгәндәй ергә Уралтау,
Салауаттың йыры тынмаҫ илдә,

Еңә *алмай рухын ҡорал-дау.*

(Р. Ғарипов.)

3.*Тормош булғас, булыр шатлығы ла,*
Ҡайғыһы ла торор атлығып.
Барыһын да ҡабул итәм, донъя,
Ҡарамаһаң *миңә* ***ятһынып****.*

(К. Кинйәбулатова.)

4. *Унынса ошо* ***асыҡ йөҙлө****, йор* ***һүҙле*** *илгәҙәк апай ғына Бибеш менән һөйләшер ҙә, килешер ҙә кеүек ине.* (З. Биишева.) 5. ***Күп*** *тә үтмәй, уның* ***ҡолағына*** *моңло, тигеҙ, ләкин ғәжәп һағышлы тауыш килеп бәрелә лә мейеһенә тиклем үтә.* (Ә. Вахитов.) 6. *Ташбулат урынынан бер иле лә* ***ҡуҙғалманы****, һелкенмәне, ғәҙәттә, ул ҡыйын* ***мәлдәрҙә*** *лә, шатлыҡта ла* ***ҡуйы*** *ҡара мыйығын һыйпап ҡуя торғайны.* (С. Агиш.) 7. *Тел — ул халыҡтың* ***тормош*** *тәжрибәһен, аҡылын, хыялын үҙенә йыйған* ***алтын*** *ҡаҙна.* (Ғ. Хөсәйенов.) 8. *Тимер ҡайғыһы баш ҡайғыһы түгел,* ***аҡҡа*** *ҡара төшһә, бына шул ҡайғы.* (Т.Ғарипова.) 9. *Шунан, нисек тә үҙенә батырыраҡ төҫ бирергә тырышып, юлға* ***табан*** *атланы.* (Р. Солтангәрәев.) 10. *Уңған кеше ҡылды* ***ҡырҡҡа*** *ярыр.* (Мәҡәл.)

✍ **2-се күнегеү.** Бирелгән өҙөктәргә лексик анализ яһағыҙ.

1. *Аттар кешеләрҙе алыҫ юлға йөрөтөүҙә, йөк ташыуҙа, һәр төрлө хужалыҡ эштәрендә, хәрби хеҙмәттә файҙаланыла. Уларҙы ит һәм һөт алыу өсөн дә үрсетәләр. Бейә һөтөнән шифалы эсемлек – ҡымыҙ яһайҙар, ул шулай уҡ дарыуҙар, сывороткалар (мәҫәлән, грипҡа ҡаршы сыворотка) етештереү өсөн дә файҙаланыла.* (“Прикладная математика и информатика” дәреслеге.)

2. *Башҡорт ҡатын-ҡыҙҙары бик борон замандан, әүәл-әүәлдән юғары әхлаҡ, әхлаҡи сафлыҡ, тоғролоҡ менән билдәле булған. Тәбиғәтте баһалау, уны йырҙарҙа, бәйеттәрҙә данлау, үҙен тәбиғәт яралғыһы итеп ҡарау уларға мәжүсилек – күп аллалыҡ дәүерендә үк хас булған…* (Н. Мәҡсүтова.)

3. *…Башҡортостан Республикаһы Министрҙар Кабинетына Башҡортостан Республикаһының ҡалалар һәм райондар хакимиәттәре башлыҡтарына торлаҡ төҙөлөшөнә бүленгән средстволар иҫәбенә архитекторҙар, рәссамдар өсөн ижади оҫтаханалар проектлауҙы һәм төҙөүҙе күҙҙә тоторға…*

Башҡортостан Республикаһы Президенты М. Рәхимов.

Өфө, Республика йорто,
1994 йыл, 5 декабрь.

4. *…Донъяла иң яҡын күргән йәнекәйем, өҙөлөп-өҙөлөп һөйөр йәрекәйем, ҡыйғас ҡара ҡашҡайым… Һиңә йөрәгемдән парланып аҡҡан хистәремде күптин-күп, суҡтин-суҡ ҡайнар сәләм күндерәм…* (Ғ. Хөсәйенов.)

5. *Кәйлә менән соҡоғанда, һары бурьяҡ һыу старателдәрҙең биттәренә сәсрәне, көрәккә эләктерелгән породаларҙы юғары сығарып алдынан йыуып кире төшөрҙө. Шурфта эшләүселәрҙең береһе биҙрә менән туҡтауһыҙ һыу һирпте, икенсеһе соҡолған балсыҡты үргә ырғытты, өсөнсөһө, шул породаларҙы таҫҡа йәки ижауға һалып, проба алды.* (Я. Хамматов.)

6. *Сафура барып төшмәҫ элек үк, улар һигеҙ ҡалаҡ күтәрәләр ине, хәҙер инде ун тамаҡ булдылар.* (Ж. Кейекбаев.)

7. *И илкәйем – алтын бишек кенәм –*
Таба алманым күңел тынғыһын,
Һине утҡа һалған вәхшиҙәрҙең
Дөмөктөрмәй тороп һуңғыһын!

(Ш.Бикҡол.)

8. *Мөхәббәт – ул, әйтерһең дә, утлы йәшен.*

Һанап-һорап тормай һис бер кемдең йәшен,
Һүнмәҫ ялҡын менән ялмай ҡартын-йәшен;
Көйҙөрөр тип ҡурҡһаң әгәр, ҡас һин, йәшен,
Ҡоя күрмә тик аҙаҡтан күҙең йәшен!
Мөхәббәт – ул, әйтерһең дә утлы йәшен.

(Р. Назаров.)

ФОНЕТИК АНАЛИЗ

1. Тел ғилеменең фонетика һәм фонология бүлеген иҫкә төшөрөү.
2. **Һүҙгә фонетик анализ.**
3. **Фонетик анализ яһау күнегеүҙәре.**
3. Тел ғилеменең орфоэпия бүлеген иҫкә төшөрөү.
4. Фонетик транскрипция яһау.
5. Күнегеүҙәр.

Иҫегеҙгә төшөрөгөҙ!

- **Фонетика** — телмәр өндәре һәм уларҙың үҙгәрештәре тураһындағы фән. Телмәр аппаратының төҙөлөшө. Уның айырым ағзаларының функциялары. Актив һәм пассив телмәр органдары. Телмәр өндәренең көсө, юғарылығы һәм тембры.
- **Телмәр өндәренең физик һәм физиологик классификацияһы**. Өндәрҙе физик (акустик) яҡтан, йәғни ишетелеше яғынан, классификациялау. Телмәр өндәрен артикуляцион яҡтан, йәғни әйтелеш-яһалыш яғынан, классификациялау. Телмәр өндәренең функциональ классификацияһы, йәғни фонематик бүленеш.
- **Һуҙынҡы өндәр системаһы (вокализм)**. Һуҙынҡы өндәрҙе классификациялау. Һуҙынҡы өндәрҙе уларҙы әйткәндә телдең горизонталь (алға йәки артҡа) хәрәкәте буйынса классификациялау: алғы һәм артҡы рәт һуҙынҡылары. Телдең вертикаль хәрәкәте, йәғни ауыҙ эсендә ниндәй бейеклектә тороуына ҡарап классификациялау: түбән, урта һәм өҫкө күтәрелеш һуҙынҡылары. Әйтелешендә ирендәрҙең ҡатнашыу-ҡатнашмауына ҡарап, иренләшкән һәм иренләшмәгән һуҙынҡылар.
- **Тартынҡы өндәр системаһы (консонантизм).** Тартынҡы өндәрҙе классификациялау. Тауыш һәм шау ҡатнашыу дәрәжәһенә ҡарап, тартынҡыларҙың шаулы һәм талғын өндәргә бүленеше. Артикуляция (яһалыу) рәүеше һәм артикуляция (яһалыу) урыны буйынса тартынҡыларҙы классификациялау. Тауыштың ҡатнашыу-ҡатнашмауына ҡарап, тартынҡыларҙың яңғырау һәм һаңғырау өндәргә бүленеше.
- **Телмәр ағышында өндәрҙең (фонемаларҙың) комбинаторлы үҙгәрештәре:** ассимиляция, диссимиляция, метатеза, диэреза, сиратлашыу. **Позицион үҙгәрештәр**: редукция, элизия, протеза, эпентеза.
- Башҡорт телендә **сингармонизм** күренеше. Ирен гармонияһы, аңҡау гармонияһы һәм һуҙынҡылар менән тартынҡы өндәрҙең ярашыуы (гармонияһы).
- **Ижек**. Ижек типтары. Дифтонгылар.
- **Баҫым**. Башҡорт телендә баҫымдың характеры һәм урыны. Баҫымһыҙ ялғауҙар.
- Телмәр мелодикаһы һәм интонация.
- **Фонология** фәне һәм уның йөкмәткеһе. Фonеманың билдәләмәһе. Фонема – һүҙҙәрҙең һәм морфемаларҙың тышҡы формаһын барлыҡҡа килтерә һәм уларҙың мәғәнәһен айыра торған иң ҡыҫҡа өн берәмеге. Телмәр өнө һәм фонема.

Һуҙынҡы өндәрҙең классификацияһын күрһәткән таблица

Телдең горизонталь хәрәкәте	Алғы рәт һуҙынҡылары		Артҡы рәт һуҙынҡылары	
Ирендәрҙең ҡатнашлығы / Телдең вертикаль хәрәкәте	иренләш-мәгән	иренләшкән	иренләш-мәгән	иренләшкән
Өҫкө күтәрелеш (тар) һуҙынҡылар	[и]	[ү]	[ы^{и}]	[у]

Урта күтәрелеш (ярым тар йәки ярым киң) һуҙынҡылар	[е], [э]	[ө]	[ы]	[о°], [о]
Түбән күтәрелеш (киң) һуҙынҡылар	[ә]		[а]	

Тартынҡы өндәрҙең классификацияһын күрһәткән таблица

Арти-куляция рәүеше	Тауыш һәм шау ҡатнашлығы		Артикуляция урыны								
			Ирен		Тел алды			Тел уртаһы	Тел арты	Та-маҡ (фа-рин-галь)	Тамаҡ төбө
			Ике ирен	Ирен теш	Теш араһы	Теш	Алғы аңҡау	Урта аңҡау	Артҡы аң-ҡау		
Шартлаулы	шаулы	яңғы-рау һаңғ ырау	[б]] [п]			[д] [т]		[г] [к]	[ғ] [ҡ]		[’]
Ҡуш (афф-рикат)	шаулы	һаңғ ырау				[ц]	[ч]				
Ыш-ҡыулы (фрикатив) (ек)	шаулы	яңғы-рау һаңғ ырау		[в] [ф]	[ҙ] [ç]	[з] [с]	[ж] |ш], [щ]		[х]	[һ]	
	талғын (сонор)		[v]					[й]			
Танау	талғын (сонор)		[м]			[н]			[н]		
Тел эргәһе	талғын (сонор)					[л]					
Ҡалтыра улы (виб-рант)	талғын (сонор)						[р]				

Фонетик анализ

Ф о н е т и к а н а л и з – телмәр өндәренә характеристика биреү ул. Унда өдәр яһалыу рәүеше, урыны, уларҙың яһалышында тауыштың ҡатнашы, шулай уҡ телмәр ағзаларының ҡатнашы һәм торошо буйынса тикшерелә.

Һүҙгә фонетик анализ яһау тәртибе

1. Һүҙҙең баҫымын ҡуйырға; анализлана торған һүҙҙе ижектәргә бүлеп, баҫымлы һәм баҫымһыҙ (булһа) ижектәрҙе күрһәтергә; асыҡ һәм ябыҡ ижектәрҙе билдәләргә.

2. Һүҙҙең нисә хәрефтән һәм нисә өндән тороуын әйтергә, уларҙың мөнәсәбәтен асыҡларға (бер нисә өндө белдергән *я, ю, е, е* һәм өндәрҙе белдермәгән *ъ, ь* хәрефтәренә иғтибар итергә).

3. Был һүҙҙә ниндәй фонетик күренештәр сағылыуын (сингармонизм һәм уның төрҙәре, һуҙынҡылар һәм тартынҡылар өлкәһендәге үҙгәрештәр) күрһәтергә.

4. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәргә характеристика бирергә.

Һуҙынҡы өнгә анализ яһау схемаһы:

1. Әгәр һүҙ үҙләштерелгән булһа, рус теленән йәки рус теле аша башҡа телдән ингән һуҙынҡымы икәнен әйтергә.

2. Телдең горизонталь хәрәкәте буйынса ниндәй һуҙынҡы икәнен билдәләргә:

а) алғы рәт һуҙынҡылары: [е], [э], [и], [ә], [ө], [ү];

б) артҡы рәт һуҙынҡылары: [а], [ы], [ы^{и}], [о°], [о], [у].

3. Телдең вертикаль хәрәкәте буйынса ниндәй һуҙынҡы икәнен билдәләргә:

а) өҫкө күтәрелеш һуҙынҡылары (тар һуҙынҡылар): [и], [ыи], [у], [ү];

б) урта күтәрелеш һуҙынҡылары (ярым тар һуҙынҡылар): [о°], [о], [ө], [ы], [е], [э];

в) түбән күтәрелеш һуҙынҡылары (киң һуҙынҡылар): [а], [ә].

4. Ирендәрҙең ҡатнашлығы буйынса ниндәй һуҙынҡы икәнен билдәләргә:

а) иренләшкән һуҙынҡылар: |о°], [о], [ө], [у], [ү];

б) иренләшмәгән һуҙынҡылар: [а], [ә], [ы], [ыи], [е], [э], [и].

5. Ҡалын һуҙынҡымы, нәҙек һуҙынҡымы икәнен асыҡларға.

Тартынҡы өнгә анализ яһау схемаһы:

1. Төп башҡорт тартынҡыһымы, әллә үҙләштерелгәнме? Әгәр һүҙ үҙләштерелгән булһа, рус теленән йәки рус теле аша башҡа телдән ингән тартынҡымы икәнен әйтергә:

а) төп башҡорт теле тартынҡылары: [б] ,[п], [д], [т], [ҡ], [к], [ҙ], [ҫ], [с], [ш], [г], [ғ], [һ], [v], [й], [л], [м], [н], [ң], [р] - 20 тартынҡы;

б) башлыса ғәрәп, фарсы һәм рус телдәренән ингән һүҙҙәрҙәге тартынҡылар: [ф], [х], [ж], [з], ['], [в], [ц], [ч], [щ] — 9 тартынҡы ([х], [ж], [з] тартынҡылары төп башҡорт һүҙҙәрендә лә осрай).

2. Яһалыу рәүеше буйынса ниндәй тартынҡы икәнен билдәләргә:

а) шартлаулы: [б], [п], [д], [т], [г], [к], [ғ], [ҡ], ['] - 9 тартынҡы;

б) ышҡыулы (фрикатив): [в], [ф], [з], [с], [ҙ], [ҫ], [ж], [ш], [щ], [х], [һ], [й], [v] - 13 тартынҡы;

в) ҡуш тартынҡылар (аффрикаттар): ц-[тс], ч-[тш] – 2 тартынҡы;

г) танау һәм тел эргәһе тартынҡылары: [м], [н], [ң], [л] – 4 тартынҡы;

д) ҡалтыраулы тартынҡы (вибрант): [р] – 1 тартынҡы.

3. Яһалыу урыны буйынса ниндәй тартынҡы икәнен билдәләргә:

а) ирен тартынҡылары: [б], [п], [в], [ф], [м], [v] – 6 тартынҡы;

- ике ирен тартынҡылары: [б], [п], [м], [v];
- ирен-теш тартынҡылары: [в], [ф];

б) тел алды тартынҡылары: [д], [т], [з], [с], [ҙ|, [ҫ], [ц], [ж], [ш], [щ], [ч], [л], [н], [р] – 14 тартынҡы;

- тел алды-теш тартынҡылары: [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н];
- тел алды-теш араһы тартынҡылары: [ҙ|, [ҫ];
- тел алды- алғы аңҡау тартынҡылары: [ж], [ш], [ч], [щ], [р];

в) тел уртаһы-аңҡау тартынҡылары: [й], [к], [г] – 3 тартынҡы;

г) тел арты-аңҡау тартынҡылары: [ҡ], [ғ], [х], [ң] – 4 тартынҡы;

д) тамаҡ тартынҡылары: [һ], ['] – 2 тартынҡы;

- тамаҡ тартынҡыһы (фарингаль) [һ];
- тамаҡ төбө тартынҡыһы: ['].

4. Тауыш һәм шау ҡатнашлығы буйынса ниндәй тартынҡы икәнен билдәләргә:

а) шаулы тартынҡылар: [б], [п], [в], [ф], [д], [т], [ғ], [ҡ], [г], [к], [ҙ], [ҫ], [з], [с], [ж], [ш], [щ], [ч], [ң], [х], [һ], ['] – 22 тартынҡы;

б) талғын тартынҡылар: [й], [л], [м], [н], [ң], [р], [v] – 7 тартынҡы (*йырлауыныңмы* [йырлаvыныңмы]).

5. Яңғырау тартынҡымы, һаңғырау тартынҡымы икәнен билдәләргә:

а) яңғырау тартынҡылар: [б], [в], [д], [г], [ғ], [ж], [з], [ҙ], [й], [л], [м], [н], [ң], [р], [v] – 15 тартынҡы;

б) һаңғырау тартынҡылар: [п], [ф], [т], [к], [ҡ], [ш], [с], [ҫ], [х], [һ], [ч], [щ], [ц], ['] – 14 тартынҡы.

6. Парлы тартынҡымы, парһыҙ тартынҡымы икәнен асыҡларға:

а) парлы тартынҡылар: [б] - [п], [в] - [ф], [г] - [к], [ғ] - [ҡ], [д] - |т], [ж] - [ш], [з] - [с], [ҙ] - [ҫ].

б) парһыҙ тартынҡылар:

- сонорҙар: [й], [л], [м], [н], [ң], [р], [v];
- һаңғырау тартынҡылар: [х], [һ], [ч], [щ], [ц], ['].

Фонетик анализ яһау өлгөһө

Юлдар Һүҙе ике ижектән тора: *юл-дар,* икеһе лә ябыҡ ижектәр. Баҫым икенсе ижеккә төшә.

Юлдар һүҙе алты өндән – [й], [у], [л], [д], [а], [р]; биш хәрефтән тора: *ю, л, д, а, р.*

Түбәндәге фонетик күренештәр күҙәтелә:

- аңҡау гармонияһы: тамырҙа ла, ялғауҙа ла [у], [а] артҡы рәт һуҙынҡылары килә;

- Һуҙынҡылар менән тартынҡыларҙың гармонияһы: [у], [а] ҡалын һуҙынҡылары янында [й], [л], [д], [р] тартынҡыларының веляр (ҡалын) варианттары килә;

- прогрессив ассимиляция: [лд] *юл-дар.*

[й] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, яһалыу рәүеше буйынса ышҡыулы (фрикатив), яһалыу урыны буйынса тел уртаһы-аңҡау тартынҡыһы, тауыш һәм шау ҡатнашлығы буйынса талғын, парһыҙ тартынҡы;

[у] – һуҙынҡы өн, телдең горизонталь хәрәкәте буйынса артҡы рәт, телдең вертикаль торошо буйынса өҫкө күтәрелеш һуҙынҡыһы, иренләшкән, ҡалын һуҙынҡы;

[л] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, тел эргәһе, тел алды-теш тартынҡыһы, талғын, парһыҙ тартынҡы;

[д] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, шартлаулы, тел алды-теш тартынҡыһы, шаулы, парлы, яңғырау тартынҡы, һаңғырау пары – [т];

[а] – артҡы рәт, түбән күтәрелеш һуҙынҡыһы, иренләшмәгән, ҡалын һуҙынҡы;

[р] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, ҡалтыраулы, тел алды-аңҡау тартынҡыһы, талғын, парһыҙ тартынҡы.

Ята һүҙе ике ижектән тора: *я-та,* икеһе лә асыҡ ижектәр. Баҫым икенсе ижеккә төшә.

Ята һүҙе дүрт өндән - [й], [а], [т], [а]; өс хәрефтән тора: *я, т, а.*

Фонетик күренештәрҙән сингармонизм законы күҙәтелә:

- аңҡау гармонияһы: тамырҙа ла, ялғауҙа ла [а] артҡы рәт һуҙынҡыһы килә;

- Һуҙынҡылар менән тартынҡыларҙың гармонияһы: [а] ҡалын һуҙынҡылары янында [й] һәм [т] тартынҡыларының веляр (ҡалын) варианттары килә.

[й] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, ышҡыулы, тел уртаһы-аңҡау тартынҡыһы, талғын, парһыҙ тартынҡы;

[а] – артҡы рәт, түбән күтәрелеш һуҙынҡыһы, иренләшмәгән, ҡалын һуҙынҡы.

[т] – төп башҡорт теле тартынҡыһы, шартлаулы, тел алды-теш тартынҡыһы, шаулы, һаңғырау, парлы тартынҡы, яңғырау пары – [д].

◆ Практик эштәр өсөн күнегеүҙәр

✍ **3-сө күнегеү.** Билдәләнгән һүҙҙәргә фонетик анализ яһағыҙ.

1. *Һуҡмағыҙ телде ҡалыпҡа,*
Тел ҡалып һөймәй улай.
Тел көсө – ***даръя*** *көсө ул –*
Һыуға бай, тулҡынға бай.
Һәр йылы ямғыр нисек
Даръяға өҫтәй һыуҙар,
Телде нәҡ даръя кеүек,
Үҫтерә яңы һүҙҙәр.(Әбүс.)

2. *Талғын иҫкән ел түбәндән урыҡ-һурыҡ йыр ауаздарын* ***юлаусыларға*** *килтереп еткерҙе.* (С. Шәрипов.) 3. *Иң онотолмаҫы, Дәүләттең күңелендә уға ҡарата юйылмаҫ нәфрәт тыуҙырғаны, мең туғыҙ йөҙ ҡырҡ* ***етенсе*** *йылдың яҙында булған хәл ине.* (Н. Мусин.) 4. *Фәрүкшаның ҡыйыулығы ла,* ***шаянлығы*** *ла, телгә оҫталығы ла етерлек.* (С. Поварисов.) 5. “*Беҙҙең* ***икебеҙҙең*** *дә яҙмыш бер бит,* ***маъмай,”*** *– тигән тауышын ғына яҙа-йоҙа ишеттем.* (Н. Мусин.) 6. *Был һүҙҙәрҙе ул* ***мәсьәләгә*** *битараф кеше кеүегерәк әйтте.* (С. Поварисов.) 7. *Инженер Зилара, следователь Баныу Мәхмүтовна эргәһенә барып, уның ауыҙынан улының* ***фажиғәле*** *яҙмышы хаҡында ишеткәс, үҙенең мәңге юйылмаҫлыҡ хата эшләгәнен аңланы.* (Х. Зарипов.) 9. *Ауыр һуғыштан һуң – был ҡырҡ дүртенсе йылда Карель* ***муйынында*** *булды – бейеклек өсөн алышта батальон тотошлайы менән*

уның ташлы ***битләүендә*** *ятып ҡалғас, беҙ, ниндәйҙер мөғжизә арҡаһында ғына тере ҡалған һәм арыуҙан* ***аяҡтарҙы*** *саҡ һөйрәгән егермеләп кеше, бәрелеш ваҡытында күҙәтеү пунктын үтәгән ҙур таш артына кире әйләндек.* (Т.Ғиниәтуллин.) 10. ***Урьяҡ*** *түгайҙы ҡыҙыл сәкмән булып япҡан ер еләге, ҡыҙҙар тауы* ***итәгендә*** *бешкән сейә, Оло Эйек* ***таллығындағы*** *ҡара ҡарағат, ҡыҙыл, аҡ ҡарағаттар уға йән, йәм өҫтәне, ҡыҙған ҡырсынташтарында йөрөү, ҡаймаҡ шикелле* ***йомшаҡ*** *эҫе ҡомда аунау, шаян тулҡындар менән ярышып, йылғаны арҡыры-буйға иңләп йөҙөү Емеш өсөн иҫ киткес тылсымлы байрам булды.* (З. Биишева.)

***Критерии оценивания*:**

За каждый правильный ответ студент получает 0,2 балла (5 правильных ответа дает 1 балл). В течение семестра все баллы суммируюся.

18-20 баллов - студент показывает полные и глубокие знания программного материала, логично и аргументировано отвечает на поставленный вопрос; демонстрирует полное понимание проблемы, правильно и быстро выполняет задания практической работы;

14-17 баллов - студент показывает глубокие знания программного материала, однако при ответе допускает несущественные погрешности; демонстрирует значительное понимание проблемы, правильно выполняет задания практической работы;

10-13 баллов - студент показывает достаточные, но не глубокие знания программного материала, отсутствует должная связь между анализом, аргументацией и выводами; демонстрирует неполное понимание проблемы, выполняет задания практической работы, но допускает ошибки;

9 и менее балла - студент показывает недостаточные знания программного материала, не может решать поставленные задачи; демонстрирует непонимание проблемы; нет ответа; не было попытки решать задачу, не выполняет задания практической работы.

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ТЕКУЩЕЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

Задания для СР направленны на углубление и закрепление знаний студента, развитие практических умений. Типы заданий для самостоятельной работы*:*

- работа с лекционным материалом, поиск и обзор литературы и электронных источников информации по индивидуально заданной проблеме курса;

- *выполнение домашних заданий, домашних контрольных работ;*
- *опережающая самостоятельная работа;*
- *перевод текстов с иностранных языков на родной язык;*
- *изучение тем, вынесенных на самостоятельную проработку;*
- *подготовка к лабораторным работам, к практическим и семинарским занятиям;*
- *подготовка к контрольной работе и коллоквиуму, к зачету, экзамену.*

УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ СР

Үҙ аллы үтәү өсөн күнегеүҙәр

ЛЕКСИКОЛОГИЯ

 1-се күнегеү. Әҙәби әҫәрҙән өҙөк алып, текстҡа лексик анализ яһағыҙ.

 2-се күнегеү. Өҙөктә билдәләнгән һүҙҙәргә лексик анализ яһағыҙ.

Мин ***китермен****, һин ҡалырһың,*
Ҡалырһың*, зәңгәр диңгеҙ.*
Һинең мәңгелек ғүмерең
Кеше ***ғүмеренә*** *тиңһеҙ.*
Килер бер ***көн****, килер ул көн:*
Ер *үҙенә* ***күкте*** *ҡаратыр…*

(Р. Ғарипов.)

Тел асыуы*н сығарһа,* ***ҡул*** *– хеҙмәткәр,*
Асыу-дшман ***аҡылға*** *булмайҙыр яр.*

*Баш ярып, **күҙ** сығарып, дау даулашып,*
Ун бәләнең береһе ҡулдан тыуыр…

(М. Аҡмулла.)

ФОНЕТИКА

 3-сө күнегеү. Күрһәтелгән һүҙҙәргә фонетик анализ яһағыҙ.

1. *– Хужалыҡ һинең **елкәңдә** ятҡас, һин уны бөтә кәрәк-яраҡтар: **тракторҙар**, сәскестәр, **ягыулыҡ** менән **ваҡытында тәьмин** итергә тейешһең! – тип һүҙен башланы **Яубаҫаров.*** (Д. Бүләков.) 2. ***Ҡояш** болоттар араһына инеп йәшенә лә ара-тарә йәнә килеп сыга һәм **һүрәнһеү** сыуагын ергә ташлай; шунан тагы **болотҡ**а ышыҡлана: сыуаҡ бөтә.* (Ж. Кейекбаев.) 3. *Зифа буйлы шыршы һәм ҡарагайҙарҙың, йылы көндө лә үҙ-ара серләшеүсе **елбәҙәк** уҫаҡ агастарының, йәшел шәлен бөркәнгән ап-аҡ ҡайындарҙың, алҡа **таҡҡан** еректәрҙең, сук-сук тәлгәшле миләш, муйыл, баландарҙың, йөҙйәшәр имәндәрҙең һәм сагандарҙың, таштан-ташҡа һикереп, сылтырап аҡҡан шишмәләрҙең, **томбойоҡло** һәм ҡамышлы күлдәрҙең, таҫма кеүек бормаланып аҡҡан йылгаларҙың, һандугас моңона күмелгән тугайҙарҙың, әрәмәлектәрҙең **күркәмлеге** кеше ҡулында.* (Ә. Биҡҡолов.) 4. *Мин тәүҙә күҙем күреп, **ҡолагым** ишеткәндәрҙең **хаҡлыгына** шикләнеп, **югалып** ҡалдым.* (М. Кәрим.)

 4-се күнегеү. Әҙәби әҫәрҙән өҙөк алып, уға фонетик транскрипция яһағыҙ.

ҺҮҘЬЯҺАЛЫШ ҺӘМ МОРФЕМИКА

 5-се күнегеү. Тамырҙаш һүҙҙәрҙе айырып яҙығыҙ.

1) емеш, емелдәй, ем, ем-ем итә, емешлек;
2) атыҙ, аттар, атҡаҙанған, яҡшатланыу, атлай;
3) йырғанаҡ, йырлай, йырғыс, йырсы, йырылыу;
4) йыуғыс, йыуынты, йыуан, йыуһа, йыуантыҡ, йыуындыҡ;
5) аҡ, аҡһым, ағарыу, ағын, аҡһа;
6) ашамлыҡ, ашыҡ, ашлыҡ, ашығыс, ашлама;
7) балсыҡ, балғалаҡ, балан, балауыҙ, балланыу;
8) төш(көндөҙ), төшөнөү төшөү, төшлөк, төшөнкө, төшкөһөн;
9) үрләү, үртәү, үрҙә, үрт, үр;
10) алға, алырға, алдан, алғас, алмашыу.

 6-сы күнегеү. Бирелгән һүҙҙәр рәтендә артыҡ һүҙҙе табығыҙ.

1) һана, һандар, иҫәпһеҙ-һанһыҙ, һандыҡ, һанағансы;
2) йәйенке, йәйләү, йәйгеһен, йәйләүес;
3) белем, белеш, белдереү, беләк, белдек;
4) күр, күргәҙмә, күрек, күренекле;
5) уйын, уйсан, уйҙар, уйлай;
6) теркәүес, терәтеү, терәк, терһәк;
7) көлкө, көләмәс, көләмһөрәү, көлһыу, көләс;
8) еткер, етеш, етем, етлегеү, етте;
9) төшөм, төшөнкөлөк, төшлөк, төшөү, төшөргә;
10) еләҫ, елкән, елгәргес, eләк, елғыуар.

 7-се күнегеү. Әҙәби әҫәрҙәрҙән синонимдарҙың ҡулланылышына миҫалдар табырға һәм ҡәрҙәш телдәр менән сағыштырырға.

 8-се күнегеү. Фольклор материалдарынан антонимдарҙың ҡулланылышына миҫалдар табырға.

 9-сы күнегеү. Шиғри әҫәрҙәрҙән омонимдарҙың ҡулланылышына миҫалдар табырға.

 10-сы күнегеү. Башҡорт теленең аңлатмалы һүҙлегенән күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе табырға.

✍ **11-се күнегеү.** Әҙәби әҫәрҙәрҙән фразеологизмдарҙың ҡулланылышына миҫалдар табырға.

✍ **12-се күнегеү.** Әҙәби әҫәрҙәрҙән сит телдәрҙән үҙләштерелгән һүҙҙәрҙең ҡулланылышына миҫалдар табырға һәм уларҙың әҫәрҙә тотҡан ролен билдәләргә.

✍ **13-сө күнегеү.** Компьютер лингвистикаһы тураһында сығыш әҙерләргә.

✍ **14-се күнегеү.** Башҡорт һәм башҡа төрки телдәргә хас уртаҡ лексик үҙенсәлектәрҙе асыҡларға, миҫалдар тупларға.

✍ **15-се күнегеү.** Башҡорт һәм башҡа төрки телдәргә хас уртаҡ фонетик үҙенсәлектәрҙе асыҡларға, миҫалдар тупларға.

✍ **16-сы күнегеү.** Б ашҡорт һәм башҡа төрки телдәргә хас уртаҡ грамматик үҙенсәлектәрҙе асыҡларға, миҫалдар тупларға.

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

Устное составление диалога по заданной теме:
«У врача»,
«В библиотеке»,
«В кинотеатре»,
«В театре»,
«В продуктовом магазине»,
«В промтоварном магазине»,
«В парикмахерской»,
«Телефонный разговор»,
«На рыбалке» и т.д.

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ТВОРЧЕСКОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Творческая работа направлена на развитие **развития устной речи,** интеллектуальных умений, комплекса универсальных (общекультурных) и профессиональных компетенций, повышение творческого потенциала студентов[3].

Виды работ по основным проблемам курса:

- поиск, анализ, структурирование и презентация информации;

- выполнение проекта, работа над междисциплинарным проектом;сбор материалов по здпнной теме, анализ произведений, анализ фактических материалов по заданной теме, проведение литературного анализа, подготовка сообщения и т.д.

1. Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ауыл, тыуған ҡала тураһында әңгәмәләшергә әҙерләнергә. Башҡортостан (территорияһы, халҡы, тәбиғәте һ.б.) тураһында мәғлүмәт тупларға.Сибай ҡалаһы тураһында мәғлүмәт тупларға. Ш. Сибаевтың тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә.
2. Р.Ғариповтың тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. “Туған тел” шиғырына дөйөм анализ яһарға, яттан һөйләргә әҙерләнергә.
3. Һ.Дәүләтшинаның тормош юлы һәм ижадын өйрәнергә һәм сығыш әҙерләргә. “Ырғыҙ” романын уҡырға һәм анализларға.
4. З.Биишеваның. тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. Әҫәрҙәренә байҡау, анализ яһарға.
5. Ш.Бабичтың тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. “Башҡортостан-гөлбостан”, “Халҡым өсөн” шиғырҙары менән танышырға.
6. М.Буранғолов. Тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. “Башҡорт туйы” әҫәре менән танышырға, анализларға.

7. Башҡорт халыҡ ижады. “Урал батыр” ҡобайыры тураһында сығыштар әҙерләргә. Түңәрәк өҫтәл ойоштороп әңгәмәләшергә.

8. Р.Бикбаев тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. “Халҡыма хат”, “Һыуһаным, һыуҙар бирегеҙ!” әҫәрҙәренән өҙөк ятларға, әҫәрҙе анализларға әҙерләнергә.

9. С.Юлаев – башҡорт халҡының милли геройы тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

10. К.Арҫлановтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

11. М.Аҡмулла, М.Өмөтбаев тураһында белешмә бирергә. Мәғрифәтселек эштәрен өйрәнергә. М.Буранғоловтың тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. “Башҡорт туйы” әҫәре менән танышырға, анализларға.

12. З.Вәлидиҙең башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

13. Муса Мортазиндың башҡорт халҡы өсөн көрәше тураһында сығыш, презентация әҙерләргә

14. Билдәле башҡорт шәхестәре (милли геройҙар, батырҙар, мәҫәлән, Мораҙым хан, Ҡараһаҡал, Алдар батыр; билдәле сәсәндәр һ.б.), И.Тасимовтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

15. Башҡорт халҡы тарихында М.Шайморатов, Т.Күсимов тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

16. М.Кәримдең тормош юлы һәм ижады тураһында сығыш әҙерләргә. Бер проза әҫәрен анализларға. Һайланған шиғырҙы яттан һөйләргә.

17. Билдәле (башҡорт халыҡ яҙыусылары һәм шағирҙары тураһында сығыштыр әҙерләргә. Тел тураһынада инша яҙырға.

18. Башҡорт тарихы менән танышырға. Үҙ шәжәрәңде төҙөргә .

19. Башҡорт халыҡ ижады жанрҙары менән танышырға. Мәҡәл, әйтем, һынамыштар йыйырға. Солтангәрәева Р.Ә. ижады менән танышырға. Замана ҡобайыры тураһында мәғлүмәт тупларға.

20. Боронғо йолалар, уларҙың бөгөнгө көндә ҡулланылышы, йола төрҙәре тураһында сығыш әҙерләргә.

21. Башҡорт байрамдары тураһында сығыш әҙерләргә.

22. Ырым-ышаныуҙар тураһында сығыш әҙерләргә.

23. Халыҡ медицинаһы, шифалы үләндәр, үҫемлектәр файҙаһы тураһында әңгәмәләшеүгә әҙерләнергә.

24. Хәҙерге башҡорт мәҙәниәте, милли музыка ҡоралдары, композиторҙар, музыканттар тураһында сығыш әҙерләргә. Ш.Бабич “Ҡурайҡайға” шиғыры, “Ҡуңыр буға” эпосы, “Ҡурай” әкиәте менән танышырға.

25. Композиторҙар (Н.Сабитов, Х.Әхмәтов, З.Исмәҡилев һ.б.) тураһында сығыш әҙерләргә.

26. Музыканттар (билдәле ҡурайсылар, ҡумыҙсылар, думбырасылар; ансамблдәр) тураһында сығыш әҙерләргә.

27. Бейеү сәнғәте, Р.Нуриев, күренекле бейеүселәр, бейеү коллективтары тураһында сығыш әҙерләргә.

28. Театр сәнғәте, театрҙар, артистар тураһында сығыш әҙерләргә.

29. Кино сәнғәте тураһында сығыш әҙерләргә, видеоматериал алып килергә.

30. Һынлы сәнғәт, Ҡ.Дәүләткилдиев ижады тураһында сығыш әҙерләргә, фотоматериал тупларға.

31. Йыр сәнғәте, башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыусылар, танылған йырсылар тураһында сығыш, презентация әҙерләргә.

32. Башҡорт халҡының билдәле шәхестәре тураһында сығыш һәм презентация әҙерләргә.

33. Башҡорт милли аш-һыуҙары тураһында сығыштар әҙерләү.

34. Башҡорт халҡының мәҙәниәте (тел, сәнғәт, аш-һыу, йолалар) тураһында сығыштар әҙерләргә.

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

1.Чтение и перевод текста или **чтение и пересказ.**

2.Рассказ о литературе, фольклоре, культуре (театры, кино, музеи, композиторы. музыканты, певцы, танцоры, артисты, художники; обычаи, праздники, народная медицина, национальные блюда) **и знаменитостях** (С.Юлаев, К.Арсланов, З.Валиди, М.Муртазин, М.Кулаев, Генерал Шаймуратов, Ш.Сибаев и т.д.)**, известных писателях и поэтах** (М.Акмулла, М.Уметбаев, Ш.Бабич, М.Карим, Р.Гарипов, Р.Бикбаев, З.Биишева, Х.Давлетшина, М.Бурангулов и т.д.) **башкирского народа.**

ТЕМЫ, ВЫНОСИМЫЕ НА САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ ПРОРАБОТКУ

1. Башҡорт телендә этнолингвистик лексика.
2. Тел һәм мәҙәниәт мәсьәләләре.
3. Тел һәм йәмғиәт мәсьәләләре.
4. Тел һәм психология мәсьәләләре.
5. Тел һәм тарих мәсьәләләре.
6. Башҡорт лексикографияһының торошо.
7. Башҡорт телененең филологик һүҙлектәре.
8. Башҡорт теленең терминологик һүҙлектәре.
9. Башҡорт лексикаһының стилистик ҡатламдары.
10. Башҡорт лексикографияһы тарихы.
11. Башҡорт теленең яңы төр һүҙлектәре.
12. Башҡорт теленең тәржемә һүҙлектәре.
13. Телсе-ғалимдар, уларҙың башҡорт тел ғилеменә индергән өлөштәре.
14. Башҡорт теленең орфоэпияһы.
15. Башҡорт теленең лексикологияһы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
16. Башҡорт теленең фонетикаһы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
17. Башҡорт теленең морфологияһы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
18. Башҡорт теленең синтаксисы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
19. Башҡорт теленең һүҙьяһылыш мәсьәләре буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
20. Башҡорт теленең тарихы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
21. Башҡорт теленең орфографияһы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.
22. Башҡорт теленең орфоэпияһы буйынса хеҙмәттәргә байҡау.

***Критерии оценивания*:**

По заданиям текущей самостоятельной работы в одном занятии студент может набрать 1 балл. В течение семестра баллы суммируются.

19-20 баллов - студент показывает полные и глубокие знания программного материала, логично и аргументировано отвечает на поставленный вопрос; демонстрирует полное понимание проблемы;

17-18 баллов - студент показывает глубокие знания программного материала, однако при ответе допускает несущественные погрешности; демонстрирует значительное понимание проблемы;

15-16 баллов - студент показывает достаточные, но не глубокие знания программного материала, отсутствует должная связь между анализом, аргументацией и выводами; демонстрирует неполное понимание проблемы;

14 и менее балла - студент показывает недостаточные знания программного материала, не может решать поставленные задачи; демонстрирует непонимание проблемы; нет ответа; не было попытки решать задачу.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ
ЗАДАНИЯ ДЛЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА
Грамматик анализ өсөн һөйләмдәр

1. Мин ни хәтле уны уйламаçҡа тырышһам, ул шул хәтле ныҡышмалыраҡ рәүештә минең күҙ алдымда баçып тора. (З.Биишева).

2. Төтөн йотоп, асыу утын йотоп,
Батып тиргә, тояҡ саңына,
Күбекләнгән атта беҙ үтәбеҙ
Байып барған ҡояш яғына. (М.Кәрим).

3. Ул бер нәмәне асыҡ аңланы: забастовка алдан уйлап ойошторолған, уны былай ғына туҡтатыу мөмкин түгел. (Н.Мусин).

4. Тормош йәмен, гүзәллеген таптым,
Һинең йөрәк миндә типкәнгә,
Һүнмәç мөхәббәтең сатҡылары
Юлдарыма нурын һипкәнгә. (Ә.Таһирова).

5. Етәкселек итеү өсөн эште белергә кәрәк – иң ябай хәҡиҡәт бына шул. (“Совет Башҡортостаны”нан).

6. Туҡмалған дивизияның ҡалдығы, төн ҡараңғылығы ҡуйырыу менән, урман һуҡмаҡтары, баçыу юлдары буйлап көнсығышҡа ҡарай юл тотто.(Д.Исламов).

7. Йәйге ал таң балҡып атҡанда,
Тын туғайҙан томан ҡалҡҡанда,
Киттем ил сиктәрен һаҡларға,
Ерҙә тыныслыҡты яҡларға. (М.Кәрим).

8. Яңы дуçтар менән күрешеүҙең
Йылыһы усҡа һеңеп ҡалғанға,
Ышанысым артты замандашҡа,
Ышанысым артты заманға. (Р.Бикбаев).

9. Һиңә, иптәш агроном,
Әйтә - әйтә арыным:
Ҡулың һинең ни эсә,
Шуны бирә Ер-әсә. (Р.Ғарипов).

10. Дивизияны ҡырҡ саҡрымға йәйелдереп, дошманды ҡаршыларға әҙерләнеү Богдановты бик борсоһа ла, ул бөтәһенән элек боевой бойороҡто үтәргә тейеш ине. (Д.Исламов).

11. Сөнәғәт үҙ ихтыяры менән генә ҡайтып китә алманы, сөнки быяла заводы һаман эшләй ине әле, һәм ҡайтыу - ҡайтмау ҙа заводтың йәйгә туҡталыуы менән бәйләнгәйне. (Ж.Кейекбаев).

12. Уның ише бар тип, башҡаларға
Йөрәгемдән урын бирмәнем;
Йөрәгемде алдап йөрөгәнмен,
Яңғыҙ булған минең йөрәгем. (М.Кәрим).

13. Килгән ҡунағына ҡаршы сығып,
Ябырылған яуҙы ауҙарып,
Яурынына сая ҡош ҡундырып,
Баçып торған Урал тауҙары. (Р.Бикбаев).

14. Тағы килгән яу өçтөнә яуҙар -
Уралынан башҡорт китмәгән,
Илен түгел, хатта телен ташлап,
Европаға табан үтмәгән.

(Р.Ғарипов).

15. Куңеле менән һиҙә ине шул: егеткә ярҙам итергә, иң беренсе, уның үҙ-үҙенә ышаныс тыуҙырырға кәрәк. (Р.Солтангәрәев).

16. Дошман танкыларының был төркөмө сауҡалыҡтағы батарея менән алышҡан арала, икенсе төркөм танкылар, утарҙы һулдан урап, һыртҡа үрмәләй башлағайны, төрлө урынға йәшеренгән туптар уларҙың ҡабырғаларына ут асты. (Д.Исламов).

17. Был турала һүҙ булғаны юҡ, ләкин әсә һиҙенә: егет күңеле елкенә, ҡайҙалыр сит яҡтарға ынтыла. (Н. Ҡотдосов).

18. Таш ҡаланың тынсыу һауалары
Тынын бөрккән саҡта кис ергә,
Тарта күңел шәфәҡ һыу ҡойонған
Йылы йылғаларҙы кисергә. (Р.Бикбаев).

19. Ҡарайым да бөгөн йәш быуынға
Һоҡланыуым тыя алмайым:
Ниндәй зифа буйлы ҡыҙҙар үҫә,
Егеттәрҙең үҫә ҡандайы. (Р. Бикбаев).

20. Аҙаҡ һөйләнеләр: Фазыл егеттәрҙе ойоштороп маташҡан икән, тик ниңәлер ҡыйыулыҡтары етмәгән. (Р.Солтангәрәев).

21. Хужаһы яуап ҡайтармағас, Хөснөтдин, уны маҙаһыҙламайым тип, арба эргәһенәрәк шыуҙы. (Я.Хамматов).

22. Ҡоштар менә алмаҫ бейеклеккә,
Тормош ҡушҡас, осоп мендек беҙ;
Ҡорос ireп аҡкан ерҙәрҙә лә
Иремәнек, һаман түҙҙек беҙ.(Т.Арслан).

23. Ҡарт Сүбүдәй үҙ тирмәһендә, бөтмәҫ- төкәнмәҫ уйҙарына күмелеп, хәрәкәтһеҙ ултыра, уның берҙән-бер күҙе монголдар үтәсәк киңлектәрҙе, дарьяларҙы байҡай. (Б.Рафиҡов).

24. Беҙ уларҙан айырылғанда, ҡояш яңы ғына сығып килә ине әле; һабан турғайҙары, юғары күтәрелеп, һайрай – һайрай уйнарға тотонғайнылар. (М. Ғафури).

25. Мансур, әле генә икәүһе араһында үпкә һүҙҙәр әйтешеү булмаған төҫлө, Сынтимерҙе ишеккә тиклем эскерһеҙ йылмайыу менән оҙатып ҡалды. (Ш.Янбаев).

ЗАДАНИЯ ДЛЯ РУБЕЖНОГО КОНТРОЛЯ

Рубежный контроль проводится в форме тестирования и письменной итоговой контрольной работы (**творческая работа (эссе), защита реферата и презентация**). После завершения курса проводится тестирование.

ТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА (ЭССЕ)
И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

Эссе – одна из форм письменных работ, наиболее эффективная при формировании универсальных компетенций выпускника. Небольшая по объему самостоятельная письменная работа на тему, предложенную преподавателем. Цель эссе состоит в развитии навыков самостоятельного творческого мышления и письменного изложения собственных умозаключений. Содержит изложение сути поставленной проблемы, самостоятельно проведенный анализ этой проблемы с использованием концепций и аналитического инструментария данной дисциплины, выводы, обобщающие авторскую позицию по поставленной проблеме. В настоящем курсе студент должен уметь создавать эссе в разных функциональных стилях.

При выполнении письменной работы пользоваться конспектами лекций, учебниками, словарями пользоваться разрешается. Длительность проведения творческой работы – 45 мин.

Написание *сочинений или эссе* - еще одна форма контроля уровня грамматических и лексических навыков учащихся, а, кроме того, уровня понимания учащимися определенной проблемы. Сочинение – небольшая по объему письменная работа на заданную тему, состоящая из вступления, основной части и заключения.

Написание сочинений или эссе рекомендовано проводить в несколько этапов:

1. Обдумывание идеи. Этот этап наиболее продолжительный. Учащийся анализирует вопрос, который он должен раскрыть в работе, возможно предварительное обсуждение проблемы с преподавателем и другими учащимися на уроке или вне урока.

2. Планирование. На этом этапе необходимо обдумать структуру сочинения, наиболее выгодные варианты раскрытия проблемы.

3. Написание. Обычно это наиболее сложная часть работы над сочинением, так как учащийся сталкивается с необходимостью выразить свои идеи четко и ясно. Необходимо также выбрать стиль изложения и придерживаться этого стиля на протяжении всего сочинения. Если у учащегося возникают сомнения по поводу стиля изложения, рекомендуется прочитать работу вслух, восприятие на слух поможет откорректировать стиль.

Проверка. Перед тем, как сдать сочинение на проверку, рекомендуется самостоятельно проверить работу с точки зрения содержания, структуры, логики, грамматического оформления и подбора лексики.

ТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА: написать *эссе* на башкирском языке по одной из заданных тем:

«Речевая культура педагога»;
«Культура речи: наука или искусство?»;
«Культура речи сегодня»;
«От практики к искусству»;
«Профессиональная этика»;
«Культура речи сегодня»;
«Роль родного языка в жизни человека»;
«Язык и культура».

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

Устное составление рассказа по заданной теме:

- «Автобиография»,
- «Моя семья»,
- «Природа Башкортостана»,
- «Моя Родина»,
- «Мой родной край»,
- «Мой родной город»,
- «Моя родная деревня»,
- «Моя будущая профессия» и т.д.

Критерии оценивания:

Задания для творческой работы студент выполняет индивидуально и по выбору.

- **8 – 10 баллов** студент получает, если написал эссе по предложенной теме, в которой отражены примеры из жизни, выражено индивидуальное мнение, имеется связь с будущей профессией;
- **5 – 7 баллов** студент получает, если написал эссе по предложенной теме, индивидуальное мнение не доказано, свою точку зрения отстаивать не смог;
- **4 и менее баллов** студент получает, если написал эссе по предложенной теме, в котором имеются орфографические и стилистические ошибки.

ТЕМЫ ДЛЯ РЕФЕРАТОВ И ДОКЛАДОВ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

Требования к написанию реферата

Структура и содержание работы

Реферат, как одна из разновидностей научно-исследовательской работы студентов, должен соответствовать некоторым требованиям, предъявляемым к структуре и содержанию работ. Логика изложения материала предполагает выделение следующих составных частей и разделов:

1. Титульный лист.
2. Оглавление.
3. Введение.
4. Анализ научно-методической литературы по теме исследования.
5. Заключение (выводы).
6. Список литературы.
7. Приложения.

В зависимости от типа работы ее структура может несколько варьироваться. Чаще всего реферативная работа носит теоретический характер, и строится на основе анализа имеющейся литературы по выбранной теме (учебников, учебных пособий, монографий, авторефератов диссертаций, журнальных статей, сборников научных трудов, материалов научных конференций, электронных материалов и т.п.). Основное требование к работе в этом случае – ее содержательность, глубокие знания литературы, логичность и последовательность изложения, самостоятельность анализа и суждений, а также внешнее оформление.

Реферативная работа должна иметь титульный лист, оглавление (содержание), введение, текст, написанный по главам, выводы, список использованной литературы, приложения. Во введении отражаются актуальность темы, мотивация ее выбора и задачи исследования. Анализ литературных источников выступает как самостоятельный метод исследования. Так как анализ литературы составляет основное содержание таких работ, то нет необходимости давать специальную главу «Анализ литературных источников по теме исследования». Соответственно задачам исследования весь собранный материал систематизируется, и подразделяется на главы и параграфы. Примерная структура в Приложении 3.

Основные характеристики каждого из разделов работы.

Работа начинается с титульного листа, на котором указывается министерство, к которому относится вуз, название вуза, факультета и кафедры, на которой выполнена работа, далее указывается вид работы (реферат), название работы, фамилия, имя и отчество студента, выполнившего работу, курс и группа, данные о научном руководителе, проверившим работу, город и год выполнения работы. (Приложение 4).

Оглавление – это наглядная схема, перечень всех без исключения заголовков работы с указанием страниц и расположенных так, чтобы можно было судить о соотношении заголовков между собой по значимости (главы, разделы, параграфы). Поэтому содержание пишется ступенчатообразно (Приложение 5). Левее располагаются названия глав, которые пишутся прописными буквами, несколько правее – названия разделов и еще правее – подразделов. Названия разделов и подразделов пишутся строчными буквами.

Введение должно быть посвящено обоснованию актуальности темы, ее теоретическому и практическому значению, определению объекта и предмета исследований, цели и задач, перечислению основных методов, применяемых для решения поставленных задач. Его объем может ограничиваться 1-3 стр.

В ***части «Анализ литературных источников по теме исследования»*** даются теоретические выкладки из анализа научно-методической литературы со ссылками на авторов используемых источников. Объем этой части работы – 15-20 страниц. Студент должен проанализировать мнения разных авторов, сопоставить их, дать собственную интерпретацию. Из работы должно быть ясно, где студент заимствует положения авторов, а где высказывает собственные суждения.

В ***заключении*** подводится общий итог работы, делаются определенные выводы, вытекающие из обзора литературы. Каждый вывод обозначается соответствующим выводом и должен отвечать на поставленные в работе задачи. Кроме выводов можно представить практические рекомендации по результатам проведенной работы.

Список литературы представляет перечень использованной литературы в алфавитном порядке с полным библиографическим описанием источников и нумерацией по порядку. При этом в данный список включается только та литература, на которую были сделаны ссылки в тексте работы

или выдержки из которой цитировались. В начале перечисляется литература на башкирском языке, затем на русском и иностранном.

Приложения. В этот раздел включается различный второстепенный материал, например, анкеты, первичные результаты, схемы, рисунки, таблицы и т.п.

Требования к оформлению реферата

1. ***Текстовый материал.*** Работа должна быть отпечатана на принтере через 1,5 интервала на одной стороне стандартного листа А4 (210х297мм) с соблюдением следующих размеров полей: верхнее и нижнее – 20мм, левое – 30мм, правое – 15мм. Каждая строка должна содержать не более 75 знаков, включая интервалы между словами. Используется шрифт TimesNewRoman, размер шрифта – 14пт, начертание обычное. Основной текст выравнивается по ширине страницы. Номера страниц указываются на середине верхней части листа без точек и литерных знаков. Каждая страница должна быть пронумерована. Первой считается титульный лист, второй – оглавление, но нумерация на них не ставится. Номера страниц указывают, начиная с цифры 3 на третьем листе. Названия основных разделов пишутся прописными буквами, а подразделов – строчными. Заголовки пишут по центру, отделяя их от основного текста сверху и снизу тремя интервалами, точки в конце заголовков и подзаголовков не ставятся, в заголовках и подзаголовках не допускается переносов. Текст должен делиться на абзацы, которыми выделяются относительно обособленные по смыслу части. Каждый абзац начинается с красной строки, отступ – 5 печатных знаков (1,25 мм). Формулы и фамилии иностранных авторов могут вписываться в текст черной пастой или тушью. Связь списка литературы с текстом осуществляется с помощью ссылок, для нумерации которых используются арабские цифры.

Например, если автор ссылается на работу, представленную в списке литературы под номером семь, то эта цифра и должна ставиться в тексте работы, она заключается в квадратные скобки: «В.И. Николаев [7] утверждает…», или «Исследованиями последних лет установлена эффективность современных информационных технологий ... [10; 12: 15]. В случае, когда необходимо привести цитату, т.е. дословное описание определенных положений или выводов какого-либо автора, то указывается и номер страницы, откуда эти высказывания взяты. Например, «Сущность программированного обучения, - указывает Н.Ф. Талызина [15. - С. 7], - состоит…». Цитата в работе заключается в кавычки.

2. ***Цифровая информация***. Наряду с текстовой информацией в рефератах определенное место занимает цифровая информация, чаще всего оформляемая в виде таблиц, которые должны отличаться компактностью, и иметь единообразие в построении. Каждая таблица нумеруется, и имеет название. Слово «Таблица» (сокращать нельзя) и порядковая цифра (без знака №) пишутся в правом верхнем углу; ниже, по середине строки, размещается название таблицы строчными буквами и еще ниже – сама таблица. В тексте на все таблицы должны быть ссылки. Когда в работе всего одна таблица, то слово «Таблица» в тексте пишется полностью. В остальных случаях – сокращенно, например: «В табл. 2». Обычно таблица состоит из следующих элементов: порядкового номера и названия, боковика, заголовка вертикальных граф (головки), горизонтальных и вертикальных граф.

3. ***Графический материал***. Ценным дополнением к анализу и обобщению результатов являются иллюстрации (рисунки). Они могут быть в виде графиков, схем, диаграмм, фотографий. Рисунки имеют отдельную от таблиц нумерацию. Подпись к рисунку делается внизу в следующем порядке: сокращенное слово (Рис.), порядковый номер рисунка (без знака №), точка, название рисунка с заглавной буквы, в конце названия точка не ставится. Располагать иллюстрации в работе необходимо непосредственно после ссылки в тексте, в которой они упоминаются впервые, или на следующей странице, если в указанном месте они не помещаются.

4. ***Библиографическое описание*** используемой литературы подробно приведено в приложении 6.

Язык и стиль изложения материала

Учитывая назначение реферативной работы, ее язык должен быть доступен потребителю, пользователю информации (ученому, преподавателю вуза, студенту, учителю, тренеру и др.). Языку и стилю следует уделять серьезное внимание, так как языково-стилистическая культура научной или методической работы отражает уровень общей культуры ее автора.

Не следует излишне стремиться придать своей работе видимость научности, когда простым вещам дают усложненные названия. Однако при написании реферата неправильно переходить и на стиль популярной литературы. Для научного текста характерны смысловая законченность, целостность и связность, здесь доминируют суждения, цель которых – доказательство истин, выявленных в результате исследования фактов действительности. В текст включаются только точные и проверенные сведения и факты. Это требует точного словесного выражения с использованием специальной терминологии, принятой в теории и методике физического воспитания, спорта, оздоровительной физической культуры. К отбору и использованию терминов следует подходить с большой ответственностью, нельзя применять профессионализмы – условные наименования, своего рода жаргон, используемые в сфере узких специалистов и понятные только им (например, часто термин «тренировка» применяют вместо термина «тренировочное занятие», что далеко не одно и то же). В работе речь чаще всего ведется от третьего лица («автор полагает»). Автор реферата выступает во множественном числе и вместо «я» употребляет «мы», стремясь отразить свое мнение как мнение определенной группы людей. Однако не следует часто употреблять «мы», используются различные конструкции, например «по нашему мнению», «тестирование проводилось», «изучалось влияние» и т.д.

Важное качество для написания научного текста – ясность, умение писать доступно и доходчиво. Еще одно необходимое требование к написанию научной работы – краткость, умение избегать повторов, излишней детализации, употребления лишних слов, без надобности – иностранных слов. Определенную помощь в языково-стилистическом оформлении реферативных работ для упорядочения и обобщения накопленной информации могут оказать рекомендации, приведенные в приложении 7.

Порядок защиты реферата

Как уже отмечалось, работа над рефератом начинается с выбора темы. Студент может выбрать тему из представленного кафедрального перечня, либо предложить свою, соответственно обосновав это. Выбранная тема реферата фиксируется на кафедре в присутствии закрепленного за студентом преподавателя. Примерные темы для рефератов приведены в приложении 6.

О сроках и порядке предоставления на проверку частей работы и реферата в целом преподаватель и студент договариваются в индивидуальном порядке. Преподаватель осуществляет проверку, следит за четким соблюдением требований к оформлению работы, языку и стилю изложения материала и др. После проверки преподаватель дает разрешение на защиту реферата. Если работа не соответствует требованиям, преподаватель возвращает студенту работу на доработку.

Защита рефератов осуществляется перед комиссией, назначаемой и возглавляемой заведующим кафедрой, в нее входят ведущие преподаватели кафедры. Без присутствия преподавателя, закрепленного за студентом, студент к защите не допускается. Список освобожденных студентов, а также объявление с указанием места защиты, дня и часа вывешивается заблаговременно. В виду большого количества освобожденных студентов, на кафедре физической культуры практикуется разделение студентов по специальностям институтов для прохождения защиты, каждая специальность защищает реферат в строго установленный день. Обычно реферативная работа должна защищаться в период, предшествующий экзаменационной сессии. Защита работы должна показать уровень научно-теоретической подготовленности студента. По содержанию работы можно судить о том, в какой степени студент овладел навыками научного исследования и теоретического обобщения, по защите – насколько самостоятельно мыслит и умеет отстаивать свою точку зрения.

Одним из важных этапов подготовки является написание текста доклада, рассчитанного на 5-7 минут, так как читать текст реферата не разрешается. ***Доклад может строиться по следующему плану***:

1. Краткое обоснование выбора темы, актуальность, теоретическая и практическая значимость.

2. Постановка задач, методы исследований.

3. Теоретический анализ и обзор литературы по выбранной теме.

4. Выводы.

Чтение текста доклада допускается. Приветствуется устное изложение (без чтения текста доклада), в процессе которого студент показывает степень овладения материалом, его осмысление.

Во время защиты ведется специальный протокол, в котором указывается дата проведения защиты; фамилия, имя, отчество студента, специальность, номер группы; тема работы, руководитель (закрепленный преподаватель), записываются задаваемые вопросы и ответы студентов; здесь же фиксируется итоговый результат защиты.

По завершении защиты и обсуждения членами комиссии, оглашаются результаты. При успешной защите преподаватель, закрепленный за студентом, выставляет зачет в зачетную книжку и ведомость. При неудовлетворительной защите работа возвращается студенту для устранения недостатков с последующей повторной защитой. Порядок и сроки повторных защит рефератов устанавливаются по усмотрению кафедры физической культуры дополнительно. Неявка на защиту без уважительных причин рассматривается как незачет. Студенты, не выполнившие и не защитившие рефераты в установленные сроки, не получают зачет и к экзаменам не допускаются

ТЕМЫ РЕФЕРАТОВ И ДОКЛАДОВ (ЗАЩИТА, ПРЕЗЕНТАЦИЯ)

1. Р.Ғарипов. Тормош юлы һәм ижады.
2. Ш.Бабич. Тормош юлы һәм ижады.
3. Һ.Дәүләтшина. Тормош юлы һәм ижады.
4. З.Биишева. Тормош юлы һәм ижады.
5. Р.Бикбаев. Тормош юлы һәм ижады.
6. Ш. Сибаевтың тормош юлы һәм ижады.
7. М.Буранғолов. Тормош юлы һәм ижады.
8. М.Аҡмулла Тормош юлы һәм ижады.
9. М.Өмөтбаев Тормош юлы һәм ижады.
10. М.Кәрим. Тормош юлы һәм ижады.
11. Яратҡан яҙыусың йәки шағирыңдың тормошо һәм ижады.
12. Шәжәрә.
13. Башҡорт халыҡ ижады. “Урал батыр” ҡобайыры.
14. Замана ҡобайыры. Солтангәрәева Р.Ә. ижады.
15. Боронғо йолалар (бер йоланы һайлап алырға).
16. Халыҡ медицинаһы.
17. Шифалы үләндәр, үҫемлектәр файҙаһы.
18. Хәҙерге башҡорт мәҙәниәте.
19. Милли музыка ҡоралдары.
20. Бейеү сәнғәте. Р.Нуриев.
21. Бейеү коллективтары (бер коллективты һайлап алырға).
22. Күренекле бейеүселәр (һайлап алырға).
23. Театр сәнғәте. Театрҙар (бер театр тураһында).
24. Күренекле башҡорт артистары (һайлап алырға).
25. Кино сәнғәте. Башҡорт фильмдары (һайлап алырға).
26. Һынлы сәнғәт. Рәссамдар (һайлап алырға).
27. Ҡ.Дәүләткилдиев ижады.
28. Башҡорт халыҡ йырҙары.
29. Танылған башҡорт йырсылары(һайлап алырға).
30. Башҡортостандың арҙаҡлы шәхестәре (милли геройҙар, батырҙар тураһында һайлап алырға).
31. Башҡорт мили аш-һыуҙары.

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

Подготовить доклад или реферат о литературе, фольклоре, культуре (театры, кино, музеи, композиторы. музыканты, певцы, танцоры, артисты, художники; обычаи, праздники, народная медицина, национальные блюда**) и знаменитостях (**С.Юлаев, К.Арсланов, З.Валиди, М.Муртазин, М.Кулаев, Генерал Шаймуратов, Ш.Сибаев и т.д.**), известных писателях и поэтах** (М.Акмулла, М.Уметбаев, Ш.Бабич, М.Карим, Р.Гарипов, Р.Бикбаев, З.Биишева, Х.Давлетшина, М.Бурангулов и т.д.) **башкирского народа.**

Критерии оценивания реферата (в баллах*)*

За весь курс студент готовит 2 реферата и за каждую работу может набрать по 7-10 баллов.

Задания для поощрительных баллов студент выполняет индивидуально и по выбору.

- **26-30 баллов** студент получает, если подготовил доклад или реферат по предложенной теме, отличную презентацию и выступил с докладом перед группой, ответил на все вопросы, выразил свою точку зрения;
- **20 – 25 баллов** студент получает, если подготовил доклад или реферат по предложенной теме, презентацию и не выступил с докладом перед группой, затруднялся в ответах на вопросы, не смог выразить свою точку зрения;
- **19 и менее баллов** студент получает, если подготовил доклад или реферат по предложенной теме, но отказывался выступать перед публикой, презентацию не подготовил.

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ПИСЬМЕННОЙ КОНТРОЛЬНОЙ РАБОТЫ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

“Орфография” буйынса контроль эш

I вариант

1. Түбәндәге һандарҙың яҙылышындығы хаталарҙы тап һәм дөрөҫләп яҙығыҙ.

I-се бүлек	*алты, ете кеше*
1-се май	*1925-се йыл*
21 быуатта йәшәйбеҙ	*2007-08 уҡыу йылы*

2. Беренсе бағаналағы һүҙҙәргә - төбәү килеш, икенсе бағаналағы һүҙҙәргә сығанаҡ килеш ялғауы ҡушып яҙығыҙ.

грипп	*такси*
подъезд	*Баку*
Донбасс	*часть*
тушь	*нефть*
шампунь	*июль*

3. Бирелгән һүҙҙәрҙе эйәлек категорияһы менән үҙгәртегеҙ.

Халыҡ, бүрек, болон, фото, атай, еңгәй.

4. Күрһәтелгән һүҙҙәрҙе төбәү килеш формаһында ҡулланып, һөйләмдәр төҙөгөҙ.

Лозунг, киоск, банк.

5. Парлы һәм ҡушма һүҙҙәрҙең яҙылышындағы хаталарҙы табығыҙ һәм дөрөҫләп яҙығыҙ.

Янған тау, Үрге гәле, Аҡбуҙат журналы, Өфө-Сибай-поезды, Башҡорт Дәүләт Университеты, Гөлемеш, аҡ-ҡош, төнъяҡ, асыҡ-һары.

II вариант

1. Түбәндәге һандарҙың яҙылышындығы хаталарҙы тап һәм дөрөҫләп яҙ.

20 быуатта тыуған	*1995-се, 2000-се йылдарҙа уҡый*
сәғәт 9 башлана	*I-се курс студенты*
1-нсе бағана	*1 Сентябрь*

2. Беренсе бағаналағы һүҙҙәргә - төбәү килеш, икенсе бағаналағы һүҙҙәргә сығанаҡ килеш ялғауы ҡушып яҙығыҙ.

кросс	*меню*
артист	*коньки*
Брест	*повесть*
секретарь	*фестиваль*
октябрь	*июнь*

3. Бирелгән һүҙҙәрҙе эйәлек категорияһы менән үҙгәртегеҙ.

Холоҡ, ирек, өкө, фронт, әсәй, еҙнәй.

4. Күрһәтелгән һүҙҙәрҙе төбәү килеш формаһында ҡулланып, һөйләмдәр төҙөгөҙ.

Митинг, танк, диск.

5. Парлы һәм ҡушма һүҙҙәрҙең яҙылышындағы хаталарҙы табығыҙ һәм дөрөҫләп яҙығыҙ.

Уралтауы, Яҡты күл, Азамат көйө, "Һаҡмар" исемендәге колхоз, Башҡортостан республикаһы, Байегет, аҡ-тамыр, һүҙъяһалыш, ҡул-яҙма.

«Лексика» буйынса контроль эштәр

I вариант

1.Бирелгән һүҙҙәрҙе тура һәм күсмә мәғәнәләрҙә алып, һүҙбәйләнештәр яҙығыҙ.

Бөркөт, туң, үткер, алтын, арыҫлан, ҡара.

2.Түбәндәге һүҙҙәр омонимдарҙың ниндәй төркөмөнә ҡарай? Уларҙың мәғәнәһен һүҙбәйләнештәр йәки башҡа һүҙҙәр ярҙамында аңлатығыҙ.

Йәш (нисә йәштә) – йәш (күҙ йәше), йәш (исем) – йәш (сифат: йәш кеше), йәйен (балыҡ) – йәйен (рәүеш: йәй көнө), уҡыус'ыбыҙ – уҡыусыб'ыҙ (баҫымға иғтибар итегеҙ), ҡаҙаҡ (сөй) – ҡаҙаҡ (элекке үлсәү берәмеге), тире (тәндең тышҡы ҡатламы) – тире (тыныш билдәһе).

3.Түбәндәге мәғәнәләрҙә йөрөгән фразеологизмдарҙы яҙығыҙ.

Ҡасты, уға барыбер (иҫе ктимәй), алдау, ыҙалау, әҙ генә.

4.Бирелгән һүҙҙәрҙең синонимик рәтен яҙып, доминантаһын күрһәтегеҙ.

Йәштәш, тукланыу, әүәле, тиҙ, түбәһе күккә тейеү.

5.Күрһәтелгән һүҙҙәргә лексик анализ эшләгеҙ.

<u>*Алтын*</u> *көҙ, ғүмер, аршин.*

II вариант

1. Түбәндәге һүҙҙәр иҫкергән һүҙҙәрҙең ҡайһы төркөмөнә ҡарай? Айырып яҙығыҙ.

Тархан, уҡ-һаҙаҡ, сиреү (ғәскәр), ыу (ағыу), мыҫкал, аршын (үлсәү берәмеге), ейеү (ашау), стражник, йөҙ башы, нотоҡ (телмәр), мәркәз (үҙәк), яһаҡ, тәфтиш (тикшереү).

2. «Ер» һүҙен төрлө мәғәнәлә ҡулланып, ҙур булмаған 3-4 һөйләм яҙығыҙ. Мәғәнәләрен берәр һүҙ менән генә әйтегеҙ.

3. Бирелгән фразеологизмдарға антоним булған фразеологик берәмектәр яҙығыҙ һәм мәғәнәләрен берәр һүҙ менән генә аңлатығыҙ.

Түбәһе күккә тейгән - ... , эт тубығынан -... , аяғы ергә теймәй - ... , ҡулға төшөрөү - ....

4. Түбәндә бирелгән ике төркөм һүҙҙәр араһында ниндәй айырма бар? Улар ниндәй һүҙҙәр?

а) *тыу (байраҡ), ейеү (ашау), ғәреп (көнсығыш), солох (тыныслыҡ), йәҙүәл (таблица), шәкел (форма);*

б) *волость, барымта, әсмүхә, айбалта, өйәҙ, комсомол.*

5. Күрһәтелгән һүҙҙәргә лексик анализ эшләгеҙ.

Кантон, ҡуян йөрәк, ғәйәт, кирбес.

III вариант

1. Лексик һәм лексик-грамматик омонимдарға икешәр миҫал яҙығыҙ (һүҙбәйләнеш составында бирегеҙ).

2. Күрһәтелгән һүҙҙәрҙең ҡайһыһы тура, ҡайһыһы күсмә мәғәнәлә ҡулланылған? Мәғәнә күсеү нимәгә нигеҙләнгән? Күпмәғәнәлелектең ниндәй төрөнә ҡарай?

Элек бында <u>алтын</u> приискыһы булған.

Мул уңыш менән <u>алтын</u> көҙ килде.

3. Бирелгән һүҙҙәрҙе килеп сығышы буйынса төркөмләп яҙығыҙ.

Ат, хәнйәр, майҙан, эскәмйә, самауыр, ғилми, ҡәләм, фән, трактор, дүшәмбе, комсомол, йәйәү, бала, бер, мәғариф, колхоз, беҙрә, китап, диләнкә, баҙар, иғлан, егерме, ҡаршы, логика, опера.

4. Ҡулланылыш сфераһы буйынса лексика ниндәй ҡатламдарға бүленә? Уларҙың төрҙәрен әйтегеҙ.

5. «Иғлан» һүҙенә лексик анализ яһағыҙ.

IV вариант

1. Күрһәтелгән һүҙгә лексик анализ эшләгеҙ:

*Приискыла ғына түгел, ауыл <u>батрактары</u> араһында ла ризаһыҙлыҡ көсәйҙе.(*Я.Хамматов).

2. Түбәндә күрһәтелгән һүҙҙәр үҙ-ара ниндәй һүҙҙәр була? Ни өсөн?

Тормош аҡты яңы <u>йырын</u> йырып,
Киң туғайҙар тыуҙы яңынан. (Т.Йәнәби).
Буранбайҙың <u>йырын</u> тыңлағанда
Йөрәкһенә илдең ирҙәре. (Халыҡ йыры).

3. Түбәндә бирелгән һүҙҙәр лексиканың ниндәй ҡатламына ҡарай? Ни өсөн? Уларҙы ниндәй ике төркөмгә айырып ҡарап була?

Ейеү (ашау), кантон, аршын, кенәз, инсан (кеше), ут (үлән), яһаҡ, мыҫкал, мөғәллим, йәҙүәл (таблица), солох, тархан, мәркәз (үҙәк).

4. Антоним фразеологик берәмектәргә бер нисә миҫал яҙығыҙ.

5. Нимә ул метафора? Һүҙбәйләнеш формаһында икешәр миҫал яҙығыҙ.

«Фонетика» буйынса контроль эштәр

I вариант

1. **Б, п, v, м** өндәре ниндәй артикуляцион билдәләре (яһалыу урыны, яһалыу рәүеше, тауыш һәм шау ҡатнашлығы) буйынса оҡшаш, ә ҡайһы билдәләре буйынса айырылалар?

2. Түбәндәге һөйләмдәрҙә һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрҙең элизияһын күрһәтегеҙ.

Йүгереп барып ултырып та китте, күрә алмай ҡалдым. «Көтөүҙәге ҡара айғырҙы тотоп бир», - тигән ҡарт улына.

3. **Ҡ, к** өндәренең **ғ, г** өндәре менән сиратлашыу осраҡтарына миҫалдар яҙығыҙ.

4. Түбәндәге тексты дөрөҫ әйтелеш нормаларын күрһәтеп яҙығыҙ (фонетик транскрипция менән бирегеҙ).

*Сходка Ныяҙғол староста, арҡыры баҫып, ҡайҡая биреп, алдан китте. Халыҡ йыйылып бөткәс, Айбулат менән Зөфәр ҙә килеп инделәр. Сходты Ныяҙғол үҙе башланы. Ул Айбулаттың ҡайтҡанын ишетмәгәйне әле. Әле уның бында килеп инеүенә лә, ҡайтҡас үҙенә барып күренмәүенә лә бик асыуы ҡабарҙы, ләкин ул сер бирергә теләмәне. Хәбәрен һөйләп бөткәс, Ныяҙғол урынына кире барып ултырҙы. (*Һ.Дәүләтшина).

II вариант

1. Түбәндәге һүҙҙәрҙе, баҫымдарын ҡуйып, күсереп яҙығыҙ.

Айыуҙай, шундай, ағастыр, бараһыңдыр, беҙҙеңсә, ауылғаса, ҡыҙылса, уртаса, үрәсә, уҡығыҙ, эшләгеҙ, уҡымағыҙ, эшләмәгеҙ, уҡыйҙар, уҡыйбыҙ, уҡыйһың, уҡыны, уҡыманы, алдыңмы, алаһығыҙмы, алалармы.

2. Бирелгән һүҙҙәрҙе, һүҙбәйләнештәрҙе транскрипциялағыҙ, һуҙынҡы өндәрҙең редукцияһын, элизияһын, протеза һәм эпентеза күренештәрен билдәләгеҙ.

Олоғайыу, бара алманы, ҡоро утын як, ҡарышлауыҡ, килергә итә, төрлө әйберҙәр, ыҫмала, эскәмйә, бүрәнә, торба, Ҡариҙел, якшы кеше ине, айырыуса, кейемеңде сөйгә эл.

3. Түбәндәге һүҙҙәргә фонетик анализ эшләгеҙ. Уларҙа ниндәй фонетик күренештәр бар? Аңлатығыҙ.

Күтәренке, ике ҡабат.

4. Тел арты тартынҡыларын күрһәтеп, уларҙың ҡалған артикуляцион билдәләрен (яһалыу рәүеше, тауыш һәм шау ҡатнашлығы) әйтегеҙ.

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

1. **Письменное составление поздравления.**
2. **Составление диалога по заданной теме**:

«На зачете по башкирскому языку»,

3. **Чтение и перевод текста** или **чтение и пересказ.**
4. **Составление рассказа о национальном герое башкир** С.Юлаеве.

***Критерии оценивания*:**

За каждый правильный ответ студент получает 1,25 балла.

9-10 баллов - студент показывает полные и глубокие знания программного материала, логично и аргументировано отвечает на поставленный вопрос; демонстрирует полное понимание проблемы, правильно и быстро выполняет задания практической работы;

для начинающей группы: выполнил контрольную работу отлично, отражены примеры из жизни, выражено индивидуальное мнение, имеется связь с будущей профессией;

7-8 баллов - студент показывает глубокие знания программного материала, однако при ответе допускает несущественные погрешности; демонстрирует значительное понимание проблемы, правильно выполняет задания практической работы;

для начинающей группы: выполнил контрольную работу хорошо, индивидуальное мнение доказано;

5-6 баллов - студент показывает достаточные, но не глубокие знания программного материала, отсутствует должная связь между анализом, аргументацией и выводами; демонстрирует неполное понимание проблемы, выполняет задания практической работы, но допускает ошибки;

для начинающей группы: выполнил контрольную работу поверхностно, индивидуальное мнение не доказано, свою точку зрения отстаивать не смог;

4 и менее балла - студент показывает недостаточные знания программного материала, не может решать поставленные задачи; демонстрирует непонимание проблемы; нет ответа; не было попытки решать задачу, не выполняет задания практической работы;

для начинающей группы: выполнил контрольную работу по предложенной теме, в котором имеются орфографические, пунктуационные и фактические ошибки.

ТЕСТОВЫЕ ЗАДАНИЯ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ

«Фонетика», «Орфография», «Графика» бүлектәре буйынса тест һорауҙары

I вариант

1. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле орфографияһының төп принцибы булып ниндәй принцип тора?

1) морфологик принцип;

2) фонетик принцип;

3) тарихи-традицион принцип.

2. [у] фонемаһы телдең вертикаль торошо буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) өҫкө күтәрелеш;
2) урта күтәрелеш;
3) түбәнге күтәрелеш.
3. [ә] фонемаһы телдең горизонталь торошо буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) алғы рәт;
2) артҡы рәт;
3) урта рәт.
4. [ө] фонемаһы ирендәрҙең ҡатнашыу-ҡатнашмауы буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) иренләшкән;
2) иренләшмәгән;
3) яртылаш иренләшкән.
5. [һ] фонемаһы тауыш һәм шауҙың ҡатнашыу-ҡатнашмау нисбәте буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) талғын (сонор);
2) яңғырау;
3) һаңғырау.
6. [v] фонемаһы артикуляция (яһалыу) рәүеше буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) шартлаулы (йомолоусы);
2) ышҡылыулы (ек);
3) ҡалтыраулы.
7. Һәмзә йәки замма фонемаһы артикуляция (яһалыу) урыны буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) ирен;
2) тел уртаһы;
3) тамаҡ төбө.
8. *Уйын* һүҙен *уйнау* итеп үҙгәрткәндә ниндәй фонетик үҙгәреш барлыҡҡа килә?
1) редукция;
2) протеза;
3) элизия.
9. *Ун биш* һүҙен *умбиш* тип әйткәндә ниндәй фонетик үҙгәреш күҙәтелә?
1) ассимиляция;
2) диссимиляция;
3) метатеза.
10. *Ҡолономдоң ҡойроғон тотоп борҙом* һөйләмендәге һүҙҙәрҙә ниндәй гармония төрө күҙәтелә?
1) аңҡау гармонияһы;
2) ирен гармонияһы;
3) һуҙынҡылар менән тартынҡылар гармонияһы.

II вариант

1. Хәҙерге башҡорт алфавитында нисә хәреф бар?
1) 39;
6) 40;
3) 42.
2. [ү] фонемаһы телдең вертикаль торошо буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) өҫкө күтәрелеш;
2) урта күтәрелеш;
3) түбәнге күтәрелеш.
3. [а] фонемаһы телдең горизонталь торошо буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) алғы рәт;
2) артҡы рәт;
3) урта рәт.
4. [о] фонемаһы ирендәрҙең ҡатнашыу-ҡатнашмауы буйынса ҡайһы төргә ҡарай?

1) иренләшкән;
2) иренләшмәгән;
3) яртылаш иренләшкән.
5. [ғ] фонемаһы тауыш һәм шауҙың ҡатнашыу-ҡатнашмау нисбәте буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) талғын (сонор);
2) яңғырау;
3) һаңғырау.
6. [й] фонемаһы артикуляция (яһалыу) рәүеше буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) шартлаулы (йомолоусы);
2) ышҡылыулы (ек);
3) ҡалтыраулы.
7. [һ] фонемаһы артикуляция (яһалыу) урыны буйынса ҡайһы төргә ҡарай?
1) ирен;
2) тел уртаһы;
3) тамаҡ.
8. *Халыҡ* һүҙен *халҡы* итеп үҙгәрткәндә ниндәй фонетик үҙгәреш барлыҡҡа килә?
1) редукция;
2) протеза;
3) элизия.
9. *Көнбағыш* һүҙен *көмбағыш* тип әйткәндә ниндәй фонетик үҙгәреш күҙәтелә?
1) ассимиляция;
2) диссимиляция;
3) метатеза.
10. *Бөркөтлөнөң бөйөк бөркөтө* һөйләмендәге һүҙҙәрҙә ниндәй гармония төрө күҙәтелә?
1) аңҡау гармонияһы;
2) ирен гармонияһы;
3) һуҙынҡылар менән тартынҡылар гармонияһы.

«Һүҙьяһалыш» бүлеге буйынса тест һорауҙары
I вариант

1. Артыҡ һүҙҙе тап.
1) һөйөнөс; 3) ҡунаҡсыл; 5) айлап.
2) дәртлән; 4) биҙән;
2. *Һөйләүселәргә* һүҙенең тамыры ҡайһы?
1) һөй; 3) һөйләү; 5) һөйләүселәр.
2) һөйлә; 4) һөйләүсе;
3. *Эшсе, ташсы* һүҙҙәре нисек яһалған?
1) ялғау ярҙамында;
2) һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу юлы менән;
3) һүҙҙәрҙе ҡушыу юлы менән;
4) һүҙҙәрҙе парлау юлы менән;
5) һүҙҙәрҙе ҡабатлау юлы менән.
4. *Студентмын* һүҙендә ниндәй ялғау бар?
1) күплек ялғауы; 3) килеш ялғауы; 5) бер ялғау ҙа юҡ.
2) эйәлек ялғауы; 4) хәбәрлек ялғауы;
5. *Һүҙьяһалыш* тел фәненең ниндәй бүлегенән айырылып сыҡҡан?
1) фонетика; 3) лексикология; 5) фразеология.
2) грамматика; 4) орфография;
6. Тамырҙаш булмаған һүҙҙе билдәлә:
1)аҙай; 3) аҙғын; 5) аҙлыҡ.
2) аҙсылыҡ; 4) аҙһын;
7. Ҡушма һүҙҙәргә инмәгән осраҡты билдәләгеҙ.

1) ижад ит; 3) үҙәк өҙгөс; 5) матур ҡыҙ
2) һирәк-һаяҡ; 4) бишбармаҡ;
8. *Унлыҡ* һүҙе ниндәй юл менән яһалған?
1) лексик-семантик һүҙьяһалыш;
2) фонетик һүҙьяһалыш;
3) морфологик һүҙьяһалыш;
4) лексик-морфологик һүҙьяһалыш;
5) лексик-синтаксик һүҙьяһалыш.
9. Исем яһаусы ялғауҙарҙы билдәләгеҙ.
1)-ла/-лә, -лан/-лән, -ыр/-ер;
2) -лай/-ләй, -лаш/-ләш, -са/-сә;
3) -лы/-ле, -һыҙ/-һеҙ, -сан/-сән;
4)-сы/-се,-ма/-мә, -ғыс/-гес;
5) -ҡай/-кәй, -сыҡ/-сек, -соҡ/-сөк
10. Һүҙҙең артабан бүленә алмай торған иң бәләкәй мәғәнәүи өлөшө нимә тип атала?
1) тамыр; 3) аффикс; 5) нигеҙ.
2) морфема; 4) өн;

II вариант

1. Артыҡ һүҙҙе тап:
1) дуҫлаш; 3) эҙемтә; 5) мәктәптә.
2) һиҙгер; 4) кәбәнләтә;
2. *Уҡыусыларға* һүҙенең тамыры ҡайһы?
1) уҡ; 3) уҡыу; 5) уҡыусылар.
2) уҡы; 4) укыусы;
3. *БДУ, БР, совхоз* һүҙҙәре нисек яһалған?
1) һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу юлы менән;
2) ялғау ярҙамында;
3) һүҙҙәрҙе ҡушыу юлы менән;
4) һүҙҙәрҙе парлау юлы менән;
5) һүҙҙәрҙе ҡабатлау юлы менән.
4. *Болоттарҙың* һүҙендә ниндәй ялғау бар?
1) зат ялғауы;
2) эйәлек ялғауы һәм килеш ялғауы;
3) килеш ялғауы;
4) күплек ялғауы һәм килеш ялғауы;
5) бер ялғау ҙа юҡ.
5. *Һүҙьяһалыш* менән иң тығыҙ бәйләнгән тел ғилеме бүлектәрен билдәләгеҙ.
1) морфология, пунктуация, стилистика;
2) фонетика, грамматика, лексикология;
3) лексикография, орфоэпия, пунктуация;
4) орфография, орфоэпия, тел тарихы;
5) фразеология , фразеология, фонетика.
6. Тамырҙаш булмаған һүҙҙе билдәлә:
1)серек; 3) серҙәш; 5) серетке.
2) серемтә; 4) сереткес;
7. Ҡушма һүҙҙәргә инмәгән осраҡты билдәләгеҙ.
1) шалт ит; 3) юғары белемле; 5) яңы эш.
2) алан-йолан; 4) йылъяҙма
8. *Райондаш* һүҙе ниндәй юл менән яһалған?
1) лексик-семантик һүҙьяһалыш;
2) фонетик һүҙьяһалыш;
3) морфологик һүҙьяһалыш;

4) лексик-морфологик һүҙьяһалыш;
5) лексик-синтаксик һүҙьяһалыш.
9. Исем яһаусы ялғауҙарҙы билдәләгеҙ.
1) -й/-ай/-әй, -һыт/-һет, -ылда/-елдә;
2) -лап/-ләп, -лата/-ләтә, -ын/-ен;
3) -лы/-ле, -сыл/-сел, -тай/-тәй;
4) -са/-сә, -даш/-дәш, -лыҡ/-лек;
5) -ҡай/-кәй, -сыҡ/-сек, -соҡ/-сөк
10. Һүҙҙең артабан бүленә алмай торған иң бәләкәй мәғәнәүи өлөшө нимә тип атала?
1) өн; 3) нигеҙ; 5) аффикс.
2) морфема; 4) тамыр;

«Исем» темаһына мини-тест

5. Бирелгән һүҙҙәрҙә ниндәй аффикстар бар?
китаптарын
1. күплек;
2. күплек һәм эйәлек;
3. күплек һәм килеш;
4. килеш, күплек һәм эйәлек;
5. күплек, килеш һәм хәбәрлек;

уҡытыусыб'ыҙ (баҫымға иғтибар итегеҙ)
1. килеш;
2. күплек;
3. эйәлек категорияһы;
4. хәбәрлек категорияһы;
5. килеш һәм күплек;

уҡытыус'ыбыҙ (баҫымға иғтибар итегеҙ)
1. күплек;
2. килеш;
3. хәбәрлек категорияһы;
4. килеш һәм зат;
5. эйәлек категорияһы.

6. ***Көрәк, сүкеш, балта, сөй, ҡаҙаҡ*** һүҙҙәренең ҡайһылары – тамыр исем, ҡайһылары – яһалма исем?
1. бөтәһе лә яһалма исем
2. 1-се, 4-се һүҙҙәр – тамыр исем
3. 2-се, 5-се һүҙҙәр – яһалма, ҡалғандары – тамыр исем
4. 3-сө, 4-се һүҙҙәр – тамыр, ҡалғандары – яһалма
5. бөтәһе лә тамыр исем

Критерии оценивания результатов тестирования (в баллах*)*

- **10 баллов** студент получает, если ответил на 24-25 вопросов правильно;
- **9 баллов** студент получает, если ответил на 21-23 вопросов правильно;
- **8 баллов** студент получает, если ответил на 18-20 вопросов правильно;
- **7 баллов** студент получает, если ответил на 15-17 вопросов правильно;
- **6 баллов** студент получает, если ответил на 13-14 вопросов правильно;
- **5 баллов** студент получает, если ответил на 11-12 вопросов правильно;
- **4 и менее баллов** студент получает, если ответил на 10 и менее вопросов правильно

ЗАДАНИЯ ДЛЯ ПООЩЕРИТЕЛЬНЫХ БАЛЛОВ

Студент может получить дополнительные баллы за *написание научной статьи (доклада) или эссе*.

ТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА*:* создание и редактирование текста *(научная статья, эссе)*

ПЕРЕЧЕНЬ НАУЧНЫХ ПРОБЛЕМ И НАПРАВЛЕНИЙ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ДЛЯ СТУДЕНТОВ

Лексика

1. Башҡорт телендә кешене шәхси баһалау лексикаһы.
2. Телдең һүрәтләү саралары.
3. Күп мәғәнәлелек һәм уның төрҙәре.
4. Фразеологик берәмектәр менән мәҡәлдәрҙең оҡшаш һәм айырмалы яҡтары.
5. Башҡорт телендә синоним фразеологик берәмектәр.
6. Һ.Дәүләтшинаның “Ырғыҙ” романында нығынған һүҙбәйләнештәр.
7. Башҡорт һөйләштәрендә варваризмдарҙың ҡулланылышы.
8. Башҡорт телендә тән өлөшө атамалары нигеҙендә төҙөлгән фразеологизмдар.
9. Башҡорт телендә кейем-һалым һәм биҙәнеү әйберҙәре атамалары.
10. Башҡорт телендә умартасылыҡ терминдары.
11. “Башҡорт теленең һүҙлеге”ндә архаизмдар.

Грамматика

1. Һан төркөмсәләренең үҙгәреше һәм синтаксик функцияһы.
2. Сифаттарҙың лексик-семантик төркөмдәре һәм уларҙың бирелеше.
3. Башҡорт телендә төҫтө белдереүсе сифаттар.
4. Рәт һандарының исемләшеүе.
5. Алмаш төркөмсәләренең башҡа һүҙ төркөмдәре урынында ҡулланылышы.
6. Сифат ҡылымдарҙың исемләшеүе.
7. Башҡорт мәҡәлдәренең синтаксик үҙенсәлектәре.
8. Сифаттарҙың синтаксик функциялары.
9. Рәүештәрҙең синтаксик функциялары.
10. Башҡорт телендә ҡылымдарҙың аналитик формалары.
11. Башҡорт телендә һүҙ яһаусы нигеҙ булараҡ исемдәр.
12. Башҡорт телендә һүҙьяһалыш юлдары.
13. Сифат менән рәүештең оҡшаш һәм айырмалы яҡтары.

Критерии оценки (в баллах*)*

Задания для поощрительных баллов студент выполняет индивидуально и по выбору.

- **5 – 10 баллов** студент получает, если а) подготовил научную статью по предложенной теме и выступил с докладом перед группой, ответил на вопросы, выразил свою точку зрения; б) написал эссе по предложенной теме, в которой отражены примеры из жизни, выражено индивидуальное мнение, имеется связь с будущей профессией;
- **2 – 5 баллов** студент получает, если а) подготовил научную статью по предложенной теме и не выступил с докладом перед группой, затруднялся в ответах на вопросы, не смог выразить свою точку зрения; б) написал эссе по предложенной теме, индивидуальное мнение не доказано, свою точку зрения отстаивать не смог;

2 и менее баллов студент получает, если а) подготовил научную статью по предложенной теме, но отказывался выступать перед публикой; б) написал эссе по предложенной теме, в котором имеются орфографические, пунктуационные и фактические ошибки.

Фонд оценочных средств для проведения промежуточной аттестации обучающихся по

дисциплине при использовании модульно-рейтинговой системы

Критериями оценивания при *модульно-рейтинговой системе* являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (*для экзамена:* текущий контроль – максимум 40 баллов; рубежный контроль – максимум 30 баллов, поощрительные баллы – максимум 10; *для зачета:* текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10).

Шкалы оценивания:

(*для экзамена:*

от 45 до 59 баллов – «удовлетворительно»;

от 60 до 79 баллов – «хорошо»;

от 80 баллов – «отлично».

для зачета:

зачтено – от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),

не зачтено – от 0 до 59 рейтинговых баллов).

Рейтинг-план дисциплины

Башкирский язык

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Нормативный аспект культуры речи				
Текущий контроль				**25**
1. Аудиторная работа - оценка выступлений на СЗ, выполнение практических заданий	1	11	0	11
- подготовка доклада	4	1	0	4
2. Тестовый контроль	10	1	0	10
Рубежный контроль			**0**	**15**
1. Письменная контрольная работа	15	1	0	15
Модуль 2. Коммуникативный аспект культуры речи				
Текущий контроль				**25**
1. Аудиторная работа - оценка выступлений на СЗ, выполнение практических заданий	1	11	0	11
- подготовка доклада	4	1	0	4
2. Тестовый контроль	10	1	0	10
Рубежный контроль			**0**	**15**
1. Письменная контрольная работа	15	1	0	15
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение лекционных занятий			0	-6
2.Посещение практических занятий			0	-10
Поощрительные баллы				**10**
Итоговый контроль				
Зачет				
Итого 100 (110)				

ПЕРЕЧЕНЬ ВОПРОСОВ ДЛЯ ЗАЧЕТА
«Башҡорт теле» дисциплинаһы буйынса
зачет һорауҙары
I БЛОК (ГРАММАТИКА)

1. Инеш. Тел һәм уның функциялары. Башҡорт теле, төрки телдәр ғаиләһендә уның урыны. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле.
2. Графика һәм алфавит. Башҡорт графикаһының үҙенсәлектәре һәм ҡыҫҡаса тарихы
3. Фонетика. Телмәр өндәре. Телмәр органдары һәм өндәр артикуляцияһы. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр.
4. Башҡорт теленең һуҙынҡы өндәр системаһы.
5. Башҡорт теленең тартынҡы өндәр системаһы.
6. Сингармонизм законы һәм башҡорт телендә уның үҙенсәлектәре
7. Орфоэпия. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең орфоэпик нормалары.
8. Морфология. Һүҙ төркөмдәре. Һүҙҙәрҙе һүҙ төркөмдәренә бүлеү принциптары. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары.
9. Исем.
10. Сифат
11. Һан.
12. Алмаш.
13. Ҡылым.
14. Рәүеш.
15. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре, уларҙың телмәрҙәге функциялары.
16. Лексикология. Һүҙ – төп лексик берәмек. Лексик мәғәнә төрҙәре. Күпмәғәнәлелек.
17. Омонимдар.
18. Синонимдар.
19. Антонимдар.
20. Килеп сығышы яғынан хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы.
21. Ҡулланылыу сфераһы буйынса башҡорт теленең лексикаһы.
22. Хәҙерге башҡорт теле лексикаһының актив һәм пассив ҡатламдары.
23. Стилистик һәм эмоциональ-экспрессив күҙлектән башҡорт теленең лексикаһы.
24. Фразеология. Фразеологик берәмектәр, уларҙың мәғәнәүи һәм структур үҙенсәлектәре.
25. Үҙ-ара антоним һәм синоним фразеологизмдар.
26. Орфография. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфографик принциптары һәм нормалары.
27. Морфемика һәм һүҙьяһалыш. Һүҙҙең морфематик төҙөлөшө. Морфема. Тамыр һәм аффикстар.
28. Аффикстарҙың төрҙәре.
29. Башҡорт телендә һүҙ яһалыу юлдары
30. Синтаксис. Грамматиканың бер өлөшө булараҡ синтаксис. Төп синтаксик берәмектәр. Синтаксик бәйләнеш типтары. Һүҙбәйләнеш, уның төҙөлөшө. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһындағы мәғәнәүи һәм грамматик бәйләнеш төрҙәре.
31. Һөйләм. Төп синтаксик берәмек булараҡ һөйләм. Һөйләмдең төп билдәләре.
32. Һөйләмдәрҙең структур-семантик типтары.
33. Текст, уның төрҙәре.
34. Йомҡаҡлау.

II БЛОК (РАЗВИТИЕ РЕЧИ)

1. Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ауыл, тыуған ҡала тураһында әңгәмәләшеү. Башҡортостан. Сибай ҡалаһы. Ш. Сибаевтың тормош юлы һәм ижады.

3. Р.Ғарипов. Тормош юлы һәм ижады. “Туған тел” шиғырына дөйөм анализ. Яттан һөйләү.

4. Һ.Дәүләтшина. Тормош юлы һәм ижады. “Ырғыҙ” романынан өҙөк уҡыу, анализлау.

2. З.Биишева. Тормош юлы һәм ижады.Шиғырҙары, әҫәрҙәренә байҡау, анализ яһау.

3. Ш.Бабич. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡортостан-гөлбостан”, “Халҡым өсөн” шиғырҙары менән танышыу

4. М.Буранғолов. Тормош юлы һәм ижады. “Башҡорт туйы” әҫәре менән танышыу, анализлау.

5. Башҡорт халыҡ ижады. “Урал батыр” ҡобайыры тураһында сығыштар әҙерләү. Түңәрәк өҫтәл ойоштороп әңгәмәләшеү.

6. Р.Бикбаев. Тормош юлы һәм ижады. “Халҡыма хат”, “Һыуһаным, һыуҙар бирегеҙ!” әҫәрҙәренән өҙөк ятлау, анализлау.

7. С.Юлаев – башҡорт халҡының милли геройы. Тормош юлы һәм ижады.

8. К.Арҫлановтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

9. М.Аҡмулла, М.Өмөтбаев тураһында белешмә биреү. Мәғрифәтселек эштәрен өйрәнеү.

10. З.Вәлидиҙең башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

11. Муса Мортазиндың башҡорт халҡы өсөн көрәше.

12. Билдәле башҡорт шәхестәре (милли геройҙар, батырҙар, мәҫәлән, Мораҙым хан, Ҡараһаҡал, Алдар батыр; билдәле сәсәндәр һ.б.) И.Тасимовтың башҡорт халҡы тарихында тотҡан урыны.

13. Башҡорт халҡы тарихында М.Шайморатов, Т.Күсимов.

14. .Кәрим. Тормош юлы һәм ижады. Бер проза әҫәрен анализлау. Һайланған шиғирҙы яттан һөйләү.

15. Билдәле башҡорт шәхестәре (башҡорт халыҡ яҙыусылары һәм шағирҙары). Тел тураһынада инша.

16. Башҡорт тарихы. Тамырыңды беләһеңме? Шәжәрә. (Үҙ шәжәрәңде төҙөү) .

17. Фольклор. Замана ҡобайыры. Солтангәрәева Р.Ә. ижады менән танышыу.

18. Боронғо йолалар. Уларҙың бөгөнгө көндә ҡулланылышы. Йола төрҙәре.

19. Башҡорт байрамдары.

20. Ырым-ышаныуҙар.

21. Халыҡ медицинаһы. Шифалы үләндәр, үҫемлектәр файҙаһы тураһында әңгәмәләшеү.

22. Хәҙерге башҡорт мәҙәниәте. Милли музыка ҡоралдары. (Ш.Бабич “Ҡурайҡайға” шиғыры, “Ҡуңыр буға” эпосы, “Ҡурай” әкиәте менән танышыу.)

23. Композиторҙар (Н.Сабитов, Х.Әхмәтов, З.Исмәҡилев һ.б.).

24. Музыканттар (билдәле ҡурайсылар, ҡумыҙсылар, думбырасылар; ансамблдәр).

25. Бейеү сәнғәте. Р.Нуриев. Күренекле бейеүселәр. Бейеү коллективтары.

26. Театр сәнғәте. Театрҙар. Артистар.

27. Кино сәнғәте.

28. Һынлы сәнғәт. Ҡ.Дәүләткилдиев ижады. Фотоматериал туплау.

29. Башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыу. Легендалар. Танылған йырсылар тураһында әңгәмәләшеү.

30. Башҡортостандың арҙаҡлы шәхестәре (күренекле шәхестәр тураһында түңәрәк өҫтәл ойоштороу.)

31. Башҡорт милли аш-һыуҙары тураһында сығыштар әҙерләү.

32. Башҡорт халҡының мәҙәниәте (тел, сәнғәт, аш-һыу, йолалар) тураһында сығыштар әҙерләү.

ДЛЯ НАЧИНАЮЩЕЙ ПОДГРУППЫ ДАЮТСЯ СЛЕДУЮЩИЕ ЗАДАНИЯ:

1. **устное составление рассказа по заданной теме**:

- «Автобиография»,
- «Моя семья»,
- «Природа Башкортостана»,
- «Моя Родина»,
- «Мой родной край»,
- «Мой родной город»,
- «Моя родная деревня»,
- «Моя будущая профессия» и т.д.

2. устное составление диалога по заданной теме:
«У врача»,
«В библиотеке»,
«В кинотеатре»,
«В театре»,
«В продуктовом магазине»,
«В промтоварном магазине»,
«В парикмахерской»,
«Телефонный разговор»,
«На рыбалке» и т.д.

7. **Чтение и перевод текста** или **чтение и пересказ.**

8. **Рассказ о литературе, фольклоре, культуре** (театры, кино, музеи, композиторы. музыканты, певцы, танцоры, артисты, художники; обычаи, праздники, народная медицина, национальные блюда**) и знаменитостях** (С.Юлаев, К.Арсланов, З.Валиди, М.Муртазин, М.Кулаев, Генерал Шаймуратов, Ш.Сибаев и т.д.**), известных писателях и поэтах** (М.Акмулла, М.Уметбаев, Ш.Бабич, М.Карим, Р.Гарипов, Р.Бикбаев, З.Биишева, Х.Давлетшина, М.Бурангулов и т.д.) **башкирского народа.**

Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

1. **Башкирский язык [Электронный ресурс]: учебник для студентов филологического факультета высших учебных заведений / Г.Р. Абдуллина [др.]. — Уфа: Китап, 2012. — Электрон. версия печ. публикации. — На баш.яз. — Доступ возможен через электронную библиотеку БашГУ. — <URL:https://elib.bashedu.ru/dl/corp/Valieva i dr_Bashkirskij jazyk_dlja vuzov_2012.pdf>.**
2. **Хажин В.И., Хисамитдинова Ф.Г. Башкирский язык для начинающих: учебное пособие - Уфа, 1991. (20 экз.)**
3. **Латыпова Р.М. Лингвистический анализ: Учебно методическое пособие и упражнения для студентов филологических факультетов вузов (электр.)// https://bashedu.bibliotech.ru/Reader/Book/1008 — <URL:https://elib.bashedu.ru/dl/read/LatypovaLingvistAnaliz.pdf>.**

Дополнительная литература:

4. Кейекбаев, Ж. Ғ. Башҡорт теленең фонетикаһы; Фонетика башкирского языка : Тасуири һәм сағыштырма-тарихи тикшеренеү тәжрибәһе : Опыт описательного и сравнительно-исторического исследования .— 2-е изд. — Уфа : БГУ, 2002 .— 212 бит. // http: // http://ecatalog.bashlib.ru
5. Кейекбаев Ж.Ғ. Хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһы = Лексика и фразеология современного башкирского языка : уҡыу ҡулланмаһы : учеб. пособие / Ж. Ғ. Кейекбаев . — Уфа : БашГУ, 2002 .— 264 б. // http://ecatalog.bashlib.ru
6. Латыпова Р.М., Сөләймәнова Л.Р., Ласынова Н.А. Хәҙерге башҡорт теле: уҡыу-уҡытыу методик ҡулланмаһы (юғары уҡыу йорттарының башҡорт теле һәм әҙәбиәте бүлеге студенттары өсөн). – Сибай: Сибай ҡала типографияһы – БР “Башҡортостан Республикаһы” нәшриәт йорто ДУП-ы филиалы, 2017. – 100 б. (5 экз.)
7. Ласынова Н.А., Сөләймәнова Л.Р., Латыпова Р.М. Башҡорт теле. Грамматика. Күнегеүҙәр: уҡыу-уҡытыу методик ҡулланмаһы. – Өфө: БДУ РНҮ, 2015. – 68 б. (2 экз.)
8. **Хакимова В.Ш., Усманова М.Г. Башкирский язык для русскоязычной аудитории: учебное пособие - Уфа, 1991. (10 экз.)**
9. Хисамитдинова, Ф.Г. Башкирский язык [текст] = Башҡорт теле : интенсивный курс : учеб. пособие / Ф.Г. Хисамитдинова .— Уфа : Китап, 2005 .— 160 с. (3 экз.)

10. Хисамитдинова, Ф.Г. Учим башкирский язык [Текст] : учеб. пособие / Ф.Г. Хисамитдинова, М. Эрсен-Раш, З.Г. Ураксин .— Уфа : Китап, 1997 .— 192 с. (17 экз.)

5Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины

Электронные ссылки для поиска основной и дополнительной литературы:

1. Электронная библиотечная система «ЭБ БашГУ» - https://elib.bashedu.ru/
2. Электронная библиотечная система «Университетская библиотека онлайн» - https://biblioclub.ru/
3. Электронная библиотечная система издательства «Лань» - https://e.lanbook.com/
4. Электронный каталог Библиотеки БашГУ - http://www.bashlib.ru/catalogi/

Профессиональные базы данных

1. Универсальная Базы данных EastView (доступ к электронным научным журналам) - https://dlib.eastview.com/browse

2. Научная электронная библиотека - elibrary.ru (доступ к электронным научным журналам) - https://elibrary.ru/projects/subscription/rus_titles_open.asp

3. Электронная библиотека диссертаций РГБ (рекомендуется включать в РПД по программам магистратуры и аспирантуры) - http://diss.rsl.ru/

4. *Зарубежные научные БД – перечень и наличие доступа уточнять в разделе* **Зарубежные научные ресурсы** *по ссылке* http://www.bashedu.ru/biblioteka

Информационно-справочные системы

1. Справочная правовая система «КонсультантПлюс» - http://www.consultant.ru/

2. SCOPUS - https://www.scopus.com

наличие доступа уточнять в разделе **Зарубежные научные ресурсы** *по ссылке* http://www.bashedu.ru/biblioteka

3. WebofScience - http://apps.webofknowledge.com

наличие доступа уточнять в разделе **Зарубежные научные ресурсы** *по ссылке* http://www.bashedu.ru/biblioteka

Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине

Для проведения аудиторных занятий и организации самостоятельной работы по данной дисциплине имеются:

- учебные аудитории, кабинеты, компьютерные классы.
- технические средства обучения: мультимедийный комплекс (ноутбук, проектор, экран), телевизор, видеокамера, видеомагнитофон, ПК, видео- и DVD проигрыватели, мониторы, наличие доступа к сети Интернет;
- учебно-наглядные пособия: аудиозаписи и видеозаписи для изучения фонетических явлений, орфоэпию данного языка, наборы слайдов, таблиц /мультимедийных наглядных материалов по различным разделам дисциплины и др.

Наименование специализированных аудиторий, кабинетов, лабораторий	Вид занятий	Наименование оборудования, программного обеспечения
1	2	3

Аудитория 417	Практические занятия (семинары)	Демонстрационное оборудование: учебная мебель, учебно-наглядные пособия, доска, трибуна, стенд, мультимедиа-проектор BenQ MX502, переносный напольный экран Appolo-t STM-1103, ноутбук Toshiba